

A DIKTATÚRA ÉVTIZEDEI

A kötet a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS
A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC
TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt támogatásával valósult meg.

A DIKTATÚRA ÉVTIZEDEI

Tanulmányok, esszék, előadások 4.

Szerkesztette: Horváth Miklós

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet-
és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Piliscsaba
2013

A diktatúra évtizedei
Tanulmányok, esszék, előadások 4.

Szerkesztette: Horváth Miklós

Lektorálta:
M. Kiss Sándor
Horváth Miklós

Olvasószerkesztő:
Fehér Bence
a Magyar Írószövetség tagja

Kiadja a **Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar**
Történelemtudományi Doktori Iskola
Piliscsaba
<https://btk.ppke.hu>

Felelős kiadó:
Szuromi Szabolcs Anzelm

Tördelőszerkesztés, nyomdai előkészítés, borítógrafika:
Fodor Krisztina Dóra

A témakörben rendezett konferencia szervezésében és a kötet szakmai munkálataiban részt
vett, közreműködött a

Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület
(TITE)
www.tite.hu

© Horváth Miklós, a szerzők

ISBN 978-963-308-117-4ö
ISBN 978-963-308-121-1

Tartalomjegyzék

PARODA RITA	
Szovjet katonai megszállás és a Varsói Szerződés 1944-1957	7
VIRÁG ANDRÁS	
A magyarországi cserkészlet felszámolása és újjáalakulási kísérlete (1945–1956)	17
MARSCHAL ADRIENN	
Azonosságok és különbségek az internálás 20. századi magyar intézményrendszerében	35
BORVENDÉG ZSUZSANNA	
Egy államvédelmi alezredes szökése a kádári „liberalizmusból”	45

PARODA RITA¹

Szovjet katonai megszállás és a Varsói Szerződés 1944-1957

SZOVJET CSAPATOK MAGYARORSZÁGON A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy mi alapján tartózkodhattak az országban a szovjet haderők a második világháború után, illetve a forradalom és szabadságharc idején. Továbbá azt szeretném bizonyítani, hogy a Szovjetunió háborút folytatott Magyarország ellen 1956-ban.

Az 1956-os háborúban résztvevő szovjet csapatok Magyarországon való tartózkodásának jogi feltételei nem voltak rendezve.² A szovjet csapatok – mint megszálló erők – magyarországi jelenlétére 1945 után a szövetséges nagyhatalmak megállapodása adott lehetőséget, ezután pedig a Szövetséges és Társult Hatalmak³ és Magyarország között 1947. február 10-én megkötött békeszerződés 22. cikkelye, amely a SZU-nak lehetőséget biztosított arra, hogy az általa egyoldalúan meghatározott erejű és összetételű csapatokat állomásoztasson hazánkban mindaddig, amíg Ausztriában megszálló csapatok vannak, illetve amíg nyugati szomszédunk vissza nem nyeri állami függetlenségét.

A megszálló hatalmak 1955. május 15-én írták alá a független, demokratikus Ausztria visszaállításáról szóló szerződést. Az osztrák

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, "TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN" c. projekt keretében valósult meg.

² Okvát Imre: A Varsói Szerződés és a magyar forradalom. In: *„Tizenhárom nap, amely...”*, szerk.: Horváth Miklós. Budapest 2006. 61-74. o. (A továbbiakban: Okvát 2006.) 70. o.

³ Szövetséges és Társult Hatalmak alatt értendők azok az Államok, amelyek Magyarországgal háborúban álltak: a „Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagybritannia és Észak-Irország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Újzéländ, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság, a Délafrikai Unió és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság” – 1947. évi XVIII. törvény a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8265>

államszerződés megkötését előkészítő, 1955. április 12. és 15. között Moszkvában tartott tárgyalásokon Ausztria kötelezte magát, hogy a svájci típusú semlegességet kimondja. Ennek ellentétéleként a Szovjetunió vállalta, hogy csapatait az államszerződés hatálybalépéséig, de legkésőbb december 31-ig kivonja Ausztriából. Ebben az időszakban Ausztriában 3 gyalogos és egy légvédelmi hadosztály 60–70 000 fővel látta el a „megszállással” kapcsolatos feladatokat.⁴

A szovjet haderők nagyszabású diszlokációjára Ausztriából 1955-ben került sor részben az osztrák államszerződés életbelépése, részben pedig a Varsói Szerződés (VSZ) létrehozása következtében.⁵

A VSZ 1955. május 14-i felállítása szoros összefüggésben állt az osztrák semlegességgel, mivel az osztrák négyhatalmi megszállási rendszer megszűnése értelmében 90 napon belül az ausztriai szovjet zóna megközelítését biztosító magyar és román utánpótlási vonalak érvényüket veszítették, tehát Magyarországról és Romániából ki kellett volna vonni a szovjet haderőket.⁶

G. K. Zsukov marsall, a SZU fegyveres erőinek minisztere 1955. július 31-én az osztrák államszerződés hatálybalépése után nyílt parancsban közölte: „Valamennyi Ausztriában állomásozó szovjet csapatot 1955. október 1-jéig a Szovjetunió területére kell helyezni. A Szovjetunió fegyveres erőinek összlétszámát az Ausztriából kivont csapatok létszámával csökkenteni kell.” A kivonás Ausztriából megtörtént, azonban a csapatok egy részét Magyarország területén helyezték el.⁷

Pedig a szovjet kormánynak az osztrák államszerződés megkötését követően csapatait Magyarországról is ki kellett volna vonnia. A szovjet csapatok további magyarországi állomásoztatására, illetve e haderők létszámának növelésére, összetételük megváltoztatására a VSZ Alapokmánya önmagában nem adott lehetőséget.⁸

A megszálló haderők Ausztriából történt kivonását követően a szovjet és magyar államhatalmi szervek a Magyarországon tartózkodó szovjet

---

⁴ Györkei Jenő – Horváth Miklós: Adalékok a szovjet katonai megszállás történetéhez. In: *Szovjet katonai intervenció 1956*, szerk.: Györkei Jenő – Horváth Miklós. H&T Kiadó, Budapest, 2001². 7-118. o. (A továbbiakban: Györkei – Horváth 2001.) 8. o.

⁵ Horváth Miklós: Az 1956-os forradalom és szabadságharc és a Varsói Szerződés. *Hadtörténelmi Közlemények* 2001/4. (A továbbiakban: Horváth 2001/1.) 603. o.

⁶ Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*, Budapest 2005. (A továbbiakban: Fischer 2005.) 139. o.

⁷ Horváth 2001/1. 603-604. o.

⁸ Horváth Miklós: 1956 – Az első háború két szocialista ország között. In: *Korrajz. XX. Század* Intézet, Budapest 2007. 42-49. o. (A továbbiakban: Horváth 2007.) 42-43. o.

csapatok jogi helyzetét 1956. október 23-ig nem szabályozták.⁹ A szovjet csapatok létszámáról és elhelyezéséről a szovjet kormány hivatalos tájékoztatást a magyar fél részére 1957-ig, a szovjet csapatok Magyarországon történő ideiglenes állomástatása tárgyában aláírt szerződés megkötéséig (1957. május 27.) nem adott.¹⁰

Miután a szovjet csapatok Magyarországon történő tartózkodása az új helyzetben sem nemzetközi szinten, sem pedig a két állam között 1956 októberéig jogilag nem lett rendezve, így tevékenységük értékelésének jogi alapja a Párizsi Békeszerződés, illetve a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között 1948-ban kötött egyezmény lehet.¹¹

A Magyar Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége 1948. február 18-án „barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés”-t kötött, mely szerződésben a Felek többek között kötelezték magukat:

„együttesen igénybe vesznek minden rendelkezésükre álló eszközt arra, hogy kiküszöböljék bárminő, Németország, vagy bármely más, vele közvetlen, vagy akármilyen formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét. ... (1. cikk.)

Abban az esetben, ha a Magas Szerződő felek egyike háborúba sodródna... a másik Magas Szerződő Fél minden rendelkezésre álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt a háborúba sodort Szerződő Félnek. (2. cikk.)

A Magas Szerződő Felek megerősítik elhatározásukat, amely szerint a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni Magyarország és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok további fejlesztése és megszilárdítása érdekében; kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és a másik belső ügyeibe való benemavatkozásnak az elvét.” (5. cikk.)¹²

Ez a szerződés 1956 októberében és novemberében hatályos volt, és mint később a Varsói Szerződés (továbbiakban: VSZ) is, szándékai és írott betűje szerint is egy esetleges külső támadás kollektív elhárítása céljából kötötten. A szerződő felek 1948 februárjában is kifejezésre juttatták, hogy egymás függetlenségét, állami szuverenitását tiszteletben tartják, hogy a

---

⁹ Horváth Miklós: *1956 hadikrónikája*, Budapest 2003..(A továbbiakban: Horváth 2003.) 43. o.

¹⁰ Horváth 2003. 42. o.

¹¹ Horváth 2003. 41. o.

¹² Horváth 2001/1. 602. o.

másik fél belső ügyeibe – értve ezalatt mindazon ügyek összességét, amelyek nem merítik ki egy harmadik fél fegyveres támadása közös elhárításának fogalmát – be nem avatkoznak. Továbbá arra is kötelezettséget vállaltak, hogy olyan akciókban vagy intézkedésekben nem vesznek részt, amelyek a másik fél ellen irányulnak.¹³

A KÜLÖNLEGES HADTEST FELÁLLÍTÁSA

Az így kialakult nemzetközi katonapolitikai helyzetben a szovjet politikai és katonai vezetés indokoltan látta a Magyarországon állomásozó csapatok létszámának és összetételének megváltoztatását a VSZ katonai doktrínájában megfogalmazott célok és feladatok szerint.¹⁴

1955 szeptemberében Magyarországon felállították a szovjet Különleges Hadtestet, mely állományába két gépesített gárdahadosztály – a 2. és 17. –, a 195. vadászpilóta, a 177. bombázópilóta hadosztály, a 20. pontonos hidász ezred, valamint légvédelmi, fegyvernemi és más szakcsapatok kerültek. A hadtest parancsnoksága Székesfehérvárra települt, főerői Szombathely, Kecskemét, Pápa, Debrecen, Szolnok, Cegléd, Sárbogárd, Veszprém, Hajmáskér, Győr, Körmend és Komárom helyőrségekben állomásoztak.

A Különleges Hadtest rendeltetése a magyar csapatokkal együttműködésben az osztrák határ lezárása, védelme, valamint a szovjet csapatok kivonása esetén a közlekedési útvonalak biztosítása volt. A hadtest a Vezérkar útján a szovjet fegyveres erők miniszterének volt alárendelve.¹⁵

Hruscsov az 1956 nyarán Lengyelországban kialakult helyzet miatt is több ízben kifejtette, hogy Magyarországon adott esetben készek minden eszközt felhasználni.

Ezért a Különleges Hadtest parancsnoka a poznaí eseményeket követően már 1956 júliusában parancsot kapott arra,¹⁶ hogy az alaprendeltetés ellenére készítsen tervet a szovjet csapatoknak „a szocialista társadalmi rend fenntartása, védelme, adott esetben helyreállítása” érdekében történő alkalmazására. A terv kidolgozását Je. I. Malasenko ezredesre bízta, aki azt J. V. Andropov nagykövét és M. F. Tyihonov altábornagy közreműködésével és segítségével rövid időn belül el is készítette.

---

¹³ Horváth 2001/1. 603. o.

¹⁴ Györkei – Horváth 2001. 8. o.

¹⁵ Horváth 2003. 43. o.

¹⁶ Horváth 2007. 43. o.

A karhatalmi terv, amelyet a Különleges Hadtest parancsnoka, P. NY. Lascsenko altábornagy hagyott jóvá, a „*Volna*”, „Hullám” fedőnevet kapta, a végrehajtását pedig a „*Kompasz*”, „Iránytű” jelszó elhangzását követően kellett megkezdeni.¹⁷

Arra nincs adat, hogy a Hadtest hadosztályait – különösen a 2. és 17. gépesített gárdahadosztályokat – a VSZ alárendeltségébe helyezték volna, ami egyébként sem azt jelentette, hogy ezeknek az alakulatoknak békebeli és háborús tevékenységét az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka közvetlen irányíthatta volna. Az Egyesített Fegyveres Erők Szervi Határozványa szerint a Főparancsnok a VSZ alárendeltségébe rendelt nemzeti haderők irányítását nemzeti helyettesein, általában az adott tagország honvédelmi miniszterén és/vagy vezérkarán keresztül valósíthatta meg.¹⁸

A VARSÓI SZERZŐDÉS MEGALKALÍTÁSÁNAK OKA ÉS 1956

A VSZ megalakítása és az Egyesített Fegyveres Erők felállítása okának az alapítók nem a tagországok belső helyzetében meglévő problémákat, „a népi demokratikus rendszer” belső ellenfelei, illetve ellenségei visszatartását, megfélemlítését, szükség esetén fegyveres erővel történő közös megsemmisítését tartották, hanem a VSZ megalakításának indokait a nemzetközi helyzetben beállt – az alapítók értékelése szerint – számukra alapvetően kedvezőtlen változásaiból vezették le.¹⁹

A VSZ mint katonai szervezet létrehozása egyfajta válaszlépés volt arra, hogy a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK) a Bundestag ratifikálta május 5-én az 1954. október 23-i párizsi szerződéseket, és ezzel hivatalosan is a NATO tagjává vált.²⁰

A VSZ tagországai által 1955. május 14-én közzétett záróközleményben a megalakítás nemzetközi indokairól a következők állnak: „a párizsi egyezmények ratifikálása növeli az új háború veszélyét, fenyegeti a békeszerető államok nemzeti biztonságát, mert ezek az egyezmények a Nyugat-európai Unió létrehozásával új katonai csoportosulást alakítanak az

---

¹⁷ Horváth 2003. 43-44. o.

¹⁸ Horváth 2001/1. 605. o.

¹⁹ Horváth 2003. 452. o.

²⁰ Fischer 2005. 139. o.

újra felfegyverzett Nyugat-Németország részvételével, és előírják Nyugat-Németország felvételét az észak-atlanti tömbbe...”²¹

A VSZ jellegét értékelve Hegedüs András bejelentette: „ez a szerződés kizárólag védelmi jellegű és egyetlen más állam, vagy államcsoporthoz ellen sem irányul, ezért teljes mértékben megfelel az ENSZ alapokmánya céljainak és elveinek. ... Összhangban áll az államok együttműködésének legfontosabb alapelveivel: az államok függetlensége, szuverenitása és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvével.”

A Minisztertanács vonatkozó szigorúan titkos határozata rögzítette: „A varsói szerződés védelmi szerződés: célja az európai és a világbéke fenntartása. Ez a szerződés az államok egyenjogúsága, függetlensége és szuverenitása, valamint a belügyeikbe való be nem avatkozás elvein alapul és így mindenben megfelel az ENSZ Alapokmánya célkitűzéseinek és elveinek...”²²

Ha a VSZ Alapokmányában hivatkozott, az ENSZ Alapokmányában rögzített alapelveket és a SZU 1956-os tevékenységét összevetjük, minden kétséget kizárólag megállapítható, hogy az alapelvek nagy részét a SZU figyelmen kívül hagyta, illetve nem tartotta be.²³

Ugyanis ellentétben azzal, hogy a hivatalos dokumentumokban és a nyilatkozatokban a VSZ védelmi jellegét hangoztatták, hangsúlyozták, mindent a következő háborúra való felkészülésnek vetettek alá, illetve a válsághelyzeteket is haderő alkalmazásával oldották meg.

A SZU vezetése az 1956 őszi kialakult helyzet kezelése során a VSZ tagállamait nem kezelte egyenjogú partnerként, az elvárható mértékben nem gyakorolt türelmet, hanem azonnal az erőszakkal való fenyegetést, illetve a fegyveres erők bevetését választotta. Magyarország belügyébe beavatkozva, a nemzetek önrendelkezésének jogát elutasítva, a békés eszközök használata helyett szinte automatikusan a fegyveres erőszak alkalmazására helyezte a hangsúlyt.²⁴

Nagy Imre 1957 elején a VSZ megalakulásának körülményeiről, céljairól a következőket írta a romániai Snagovban készült feljegyzéseiben: „A lengyel és magyar események rávilágítottak, hogy a Varsói Szerződés a

---

²¹ Horváth 2001/1. 607. o.

²² Uo. 606-607. o.

²³ Horváth 2003. 452-453. o.

²⁴ Horváth Miklós: A Magyarország ellen végrehajtott szovjet agresszió: a „Hullám” és „Forgószél” fedőnevű hadműveletek. In: *A magyar forradalom eszméi: Eltírásuk és győzelmük (1956–1999)*, szerk.: Király Béla – Lee W. Congdon. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat Alapítvány, Budapest 2001. 65-88.o., 76. o.

szovjet nagyhatalmi sovinizta törekvések eszköze, amelynek segítségével a benne résztvevő – helyesebben moszkvai utasításra belekényszerített – szocialista országokat ennek a politikának alárendelik. A Varsói Szerződés nem más, mint a szovjet katonai diktatúra ráerőszakolása a résztvevő országokra ... A Varsói Szerződés igazi értelme tehát az, hogy az egyes országokban elhelyezett szovjet csapatok segítségével olyan politikai, gazdasági és katonai helyzetet biztosítson, amely legjobban megfelel a szovjet hatalmi katonai törekvéseknek ... A Varsói Szerződés a szocialista országok egymásközi viszonya terén a sztálini korszak függőségének és alárendeltségének katonai eszköze. Amit a szovjet kormány és az SZKP politikai tanácsokkal, utasításokkal nem tud elérni, azt a Varsói Szerződés katonai eszközökkel volt hivatva biztosítani...”²⁵

A VSZ Alapítóokmányában és az Egyesített Fegyveres Erők Szervi Határozványában rögzített elvek szerint a VSZ alárendeltségébe tartozó nemzeti erőket – így a Magyarországon állomásozó szovjet csapatokat is – az Alapítóokmányban szereplő bármilyen feladat végrehajtására csak a Politikai Tanácskozó Testület erre vonatkozó döntését követően lehetett volna utasítani. Mivel külső – tehát tömbön kívüli – támadás a tagországok egyikét sem érte, az Egyesített Fegyveres Erők kötelékébe rendelt nemzeti haderőknek a VSZ keretében történő karhatalmi alkalmazására indok és lehetőség nem volt.²⁶

A szovjet csapatok karhatalmi alkalmazására a VSZ alapján azért sem kerülhetett volna sor, mert annak alapokmánya ilyen jellegű feladatokról nem rendelkezett. A szovjet katonai vezetés megsértette a szerződés egyes pontjait, mert nem vette figyelembe az 1. cikk előírását, amely kimondta az „erővel való fenyegetőzéstől vagy erő alkalmazásától” való tartózkodást, és a viták „békés eszközökkel” történő megoldását.²⁷

A SZU és az NDK között 1955-ben kötött szerződés elvei szerint, illetve a VSZ Alapokmánya és az annak szellemében megkötött két- vagy többoldalú nemzetközi szerződések alapján a szovjet csapatok magyarországi karhatalmi alkalmazására nem kerülhetett sor.

A szovjet csapatok ideiglenes magyarországi tartózkodásának tárgyában a már említett, 1957. május 27-én kötött szerződés²⁸ is az Alapító Okirat szelleméből következő azon elvet erősítette meg, mely szerint a „szovjet

---

²⁵ Uo.

²⁶ Horváth 2001/1. 612. o.

²⁷ Okváth 2006. 71. o.

²⁸ A szerződés paragrafusai a egészen a rendszerváltozásig szigorúan titkos dokumentumoknak minősültek. Okváth 2006. 71. o.

csapatok ideiglenes tartózkodása a Magyar Népköztársaság területén semmiképpen sem érinti a magyar állam szuverenitását; a szovjet csapatok nem avatkoznak be a Magyar Népköztársaság belügyeibe”. Ebben a kétoldalú egyezményben megállapítást nyert, hogy a szovjet csapatok Magyarországon történő tartózkodása „megfelel a nemzetközi egyezményeknek”. A fentiekben részben idézett egyezmények egyikében sem rögzítették, hogy ezek a csapatok a VSZ értelmében, a Politikai Tanácskozó Testület vonatkozó döntésének megfelelő létszámban és összetételben állomásoznak az NDK vagy Magyarország területén.²⁹

Összegzésként megállapítható, hogy a szovjet csapatok karhatalmi célú alkalmazását, az arra vonatkozó tervek elkészítését a VSZ, illetve az 1956-ig megkötött és hatályban lévő szerződések egyike sem tette lehetővé, összességében azok a Magyarország ellen irányuló szovjet karhatalmi intézkedéseknek a lehetőségét kizárták. A SZU 1956. október 23-án, majd október 31-én a VSZ alapító okiratában rögzített elvek felrúgásával egyoldalúan döntött a beavatkozásról, így azt a VSZ alapján végrehajtott akcióként elismerni nem lehet.³⁰

HÁBORÚ MAGYARORSZÁG ELLEN

Az egyoldalú szovjet agresszió tényét az is bizonyítja, hogy a szovjet csapatok októberi–novemberi tevékenységével kapcsolatban a szovjet vezetés körében a leggyakrabban használt, visszatérő fogalmak: a „bevonulás”, „beavatkozás”, „megszállás”, „nem lesz nagy háború”, „nem adhatjuk Magyarországot” stb. voltak.³¹

A szovjet csapatok bevetésének okairól Hruscsov – 1956. november 2-án – a Titóval folytatott tárgyaláson a következőket mondta:

A Szovjetunió a Magyarországon kialakult eseményeket „semmiképp sem nézheti tétlenül”, mert ha „engednének, a kapitalisták azt gondolnák, hogy gyengék, vagy ostobák [vagyunk], ami egyre megy. A kapitalisták a Szovjetunió határáig tolnák állásaikat. ... Magyarország a Nyugat szövetségeseként már kétszer viselt háborút Oroszország ellen. A szovjet hadseregben erős a Magyarország-ellenes hangulat: a magyarok most megint összefogtak a Nyugattal és az oroszok ellen törnek.”³²

---

²⁹ Horváth 2001/1. 614. o.

³⁰ Horváth 2003. 4. o.

³¹ Horváth 2003. 456. o.

³² Horváth 2001/1. 621. o.

Malasenko ezredes, a szovjet Különleges Hadtest megbízott törzsfőnöke szerint a magyarok elleni harcot a szovjet katonák többsége a II. világháborúban történtek folytatásaként élte meg. A hatalmas pusztítás mutatja, hogy ez kitűnő alkalom volt a törlesztésre. „Nem szabad elfelejteni, hogy az előző háborúban a horthysta Magyarország a hitleri Németországgal együtt Hazánk ellen lépett harcba” – buzdította katonáit I. számú parancsában Konyev marsall.³³

Magyarországon a hadműveletek 1956. november végén, december elején befejeződtek. Kádár János az MSZMP Központi Bizottsága 1957. június 22-i ülésén a szovjet csapatok helyzetét értékelve többek között a következőket mondta:

„Mindig így számolgotam magamban a hatalom állását. No és ha a szovjet csapatokat kivonnánk? Akkor állunk a lábunkon? Én azt hiszem, megállnánk a lábunkon. De rettenetes harc és véráldozat közben. Ez most a helyzet...”³⁴

Az említett szerződések megkötése után minden a következő világháborúra való készülődésnek lett alárendelve, mert ellentétben mindazzal, amit a SZU állított, hogy ők békét szeretnének elérni, végig a háborúra készültek és 1956-ban háborút is folytattak Magyarország ellen.

---

³³ Horváth 2003. 456. o.

³⁴ Horváth 2003. 457. o.

VIRÁG ANDRÁS¹

A magyarországi cserkészzet felszámolása és újjaalakulási kísérlete (1945–1956)

„Olyan ifúságra vár a magyar társadalom, amely érzi hivatásának erejét, amelynek van hite és lendülete, és amely elébe is akar állni a magyarság óriási munkájának. Erre a feladatra csak az ifúság alkalmas, amelynek vannak meggyőződései, vannak elvei, és tudja, hogy van célja és értelme az életnek.”

Sík Sándor

AZ ELŐZMÉNYEKRŐL RÖVIDEN

Mindenekelőtt fontos tisztáznunk, hogy mi is a cserkészzet, hogy megérthessük, mikor beszélünk valódi cserkészetről és mikor annak „csak” egy részéről, a cserkészmozgásról.

Amint azt a fenti Sík Sándortól vett idézet összefoglalja: a cserkészzet olyan jellemnevelő mozgalom, mely önkéntes,² valláserkölcsi alapon szerveződik (de nem sajátja egyetlen egyháznak sem) és (napi)politikamentes.

A cserkészzet kezdetektől napjainkig önkéntes ifúságnevelő mozgalom, amely mindenki számára nyitott származástól, nemtől, társadalmi és vagyoni helyzetétől, valamint felekezettől függetlenül. Mái is érvényes célját, alapelveit és nevelési módszereit alapítója, lord Robert Baden-Powell (a cserkészek között BiPi) határozta meg, melyek szerint a cserkészzet alapvető

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt keretében valósult meg.

² Fontos tudnunk, hogy a cserkészeket soha nem avatják (mint pl. az úttörőket; de nem is esküsznek fel, mint pl. a katonák), hiszen az egy „külső gesztus”, a cserkészfogadalomban a cserkészjelölt maga kéri a „felvételt”, maga fogadja meg a közösség szabályainak (a cserkész-törvénynek) a megtartását.

célja, hogy támogassa a fiatalokat testi, lelki, társadalmi és szellemi képességeik teljes kifejlesztésében mind a magánéletben, mind felelős állampolgárként helyi, nemzeti és nemzetközi közösségeik tagjaként.³

A helyi szokások befogadásával és módosításával a mozgalom számos kultúrában egyedi arcot kapott. Az Amerikai Egyesült Államokban például a vadnyugati határvidék képeit használják fel; a brit cserkészek az Indiából vett jelképekkel dolgoznak; Magyarországon a regöscserkészlet említendő meg mint egyedi vonás, amely Kodály Zoltán és Bárdos Lajos munkásságának eredményeit felhasználva a népi kultúra ápolását tűzi céljául.

A cserkészlet valláserkölcsi alapon szerveződik. A Magyar Cserkészszövetség (továbbiakban MCSSZ) alapszabálya a kezdetektől leszögezi, hogy a cserkészlet valláserkölcsi alapon működik, valamint a magasabb szintű vezetőktől (cserkésztsztek és segédtsztek) elvárja, hogy gyakorolják is vallásukat.

A cserkészmetódszert az MCSSZ ma az Egységes Ifjúságnevelési Koncepciójában (röviden: EINK) az alábbiak szerint foglalja össze:⁴

- a kisközösségi (azaz őrsi) rendszer;
- a fogadalom és a törvények (cserkészszemélykép, amire a cserkészeknek *törekedniük* kell);
- a cselekedve tanulás;⁵
- a folyamatos és ösztönző, vonzó és hasznos programok főként a természetben;
- a magyar kultúra ápolása, különös tekintettel népi hagyományainkra.

A cserkészmetódszer öt eleméből ha bármelyik is hiányzik, akkor az a csoportosulás vagy tevékenység nem cserkészlet. Természetesen eltérő időben és az adott helyi környezetben eltérően valósulhatnak meg ezek a módszerek.

Tehát cserkészletnek nevezzük azokat a rendszeres ifjúsági összejöveteleket, melyek a fent részletezett eszközök mindegyikét

---

³ *Constitution and By-Laws of the World Organization of the Scout Movement* (A Cserkészmozgalom Világszervezetének alap- és belső szabályzata), www.scout.org/en/around_the_world/europe/information_events/resources/institutional_documents (letöltés 2013.06.04).

⁴ Solymosi Balázs: A magyar cserkészlet mozgalmi alapjai. Kézirat.

⁵ „Mondd és elfelejtem, mutasd meg és megjegyzem, engedd, hogy csináljam, és megértem.” (Konfuciusz)

használják, és gondoskodnak a megfelelő utánpótlásról, vezetőképzésről (és így lehetőleg a folyamatos növekedésről). Minden más közösség, amelynél a fenti kritérium nem teljesül – még ha cserkészmozdostert használ is –, nem része a cserkészmozgalomnak.⁶

MAGYAR CSERKÉSZET A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

Az 1933-as világdzseborit⁷ a Budapest melletti Gödöllőn tartották. A dzseborira különleges terv készült, hiszen ez volt a cserkészlet történetében az első, ahol nem kvázi-diákolimpiát tartottak, hanem kulturális találkozókat terveztek a gróf Teleki Pál főcserkész vezette törzsek.

Egy 1939-ből származó összegző táblázatból kiderül, hogy a közhiedelemmel ellentétben a cserkészlet nem a polgári elit mozgalmá volt.

A cserkészszülők foglalkozás szerinti megoszlása százalékban		A cserkészlet foglalkozás szerinti megoszlása százalékban	
Gyári munkás	23%	Tanuló	52,4%
Iparos	22,2%	Gyári munkás	26,2%
Meghalt, eltűnt	18,8%	Iparos	10%
Egyéb	17%	Egyetemista	4%
Önfenntartó	8%	Tisztviselő	3,2%
Kereskedő	7,3%	Egyéb	2,7%
Tisztviselő	3,7%	Kereskedő	1,5%

Ezért Magyarország 1945-ös megszállása után a cserkészletet vagy át kellett venni, vagy (a KALOT/KALÁSZ/EMSZO-hoz hasonlóan)⁸ meg kellett gyengíteni, majd szét kellett venni, hogy tagságához, az általa megszólítottakhoz a kommunista párt konkurencia nélkül hozzáférjen, belőlük építkezhessen, ezzel teremtve magának monopolhelyzetet a felnövekvő nemzedékek körében.

⁶ Ahogyan a regösök esetében sem minden néptáncos vagy folklórgyűjtő regös, bár a regösök fontos eszközeit használják.

⁷ Minden negyedik évben megrendezett cserkész-világtalálkozó, legutóbb 2011-ben Svédországban volt.

⁸ KALOT – Katolikus Agrárfiúszági Legényegyesületek Országos Titkársága (1935–38 között, majd) Testülete, KALÁSZ – Katolikus Leánykörök Szövetsége, EMSZO – Egyházközségi Munkásszakosztály.

A CSERKÉSZET FELSZÁMOLÁSA

1944/45-ben a kommunista párt viszonylag hosszú ideig reménykedett a magyarországi cserkészmozgalom átvételében. Beépültek a szervezet meghatározó fontos „pontjaira”, majd a beépültek által is mozgatott igazolási eljárásokkal és tisztoztatásokkal, célzott hatósági zaklatásokkal, a meghatározó emberek vagy csak úgy, *en bloc* a mozgalom elleni sajtókampányokkal és a cserkészvezetőkre háruló egyre jelentősebb adminisztratív terhekkkel igyekeztek minél többeket leválasztani a mozgalomról.

A Politikatörténeti Levéltárban azonban több olyan jelentés is fennmaradt, amely ezen akciók elégtelenségéről számol be. Hiába épültek be egyre nagyobb számban, hiába volt a cserkészvezetők osztályozása, ellenőrzése és sok esetben kiszorítása a mozgalomból, amikor a cserkészek kimentek a természetbe és felépítették a saját kis mikrokozmoszukat, a külső befolyásnak „vége volt”. Ott előjöttek a „régibeidegződések”.

Az egyik legnagyobb ilyen kombinációs akció az 1946. június 17-én, hétfőn délután elindított jól célzott sajtó- és állami kampány⁹ volt, melyet a „Teréz körúti merénylet”-re komponáltak.¹⁰ A később összerakott valódi történet lényege,¹¹ hogy a szovjet katonák a Teréz körúti Edison kávéházban egy magyar nő (egyres visszaemlékezések szerint az egyik pincérnő) miatt heves szóváltásba keveredtek, ami az utcán két áldozatot követelő lövöldözésbe torkollott. Hamarosan megérkezett a GPU és a hullákat feldobták egy orosz teherautóra, majd a lövések miatt a körúti házak ablakaiból bámészkodó embereket beparancsolták lakásaikba. Ezt nyomatékositandó a háztetők fölé géppisztolysorozatokat eresztettek. Valószínűleg ekkor tévedt el az a golyó, ami fejen találta a padlásról leskelődő Pénzes Istvánt, lehetőséget adva a GPU-PRO embereinek, hogy később úgy állítsák be, mint a két szovjet katona orgyilkosát.

A Teréz körúti „incidens” váratlanul érte a kommunista pártot, még nem készült el egy egységes koncepció tálalására, azonban ezt az esetet

---

⁹ Állami, hiszen a rendőrségtől kezdve az országgyűlésen keresztül a miniszterelnökség és a Belügyminisztérium is jelentős szerepet vitt végül az ügyben.

¹⁰ A hivatalos jelentés szerint egy a körúton békésen sétáló szovjet katonát megöltek, több társát pedig megsebesítették, amikor tüzet nyitottak rájuk. A Politikai Rendészeti Osztály vezetői és a szovjet városparancsnokság tisztjei szinte azonnal a helyszínre értek. A Teréz körút 15. számú, épület padlásán megtalálták a „tettes” — Pénzes István 17 éves tanuló — holttestét, aki cserkészöltözetet viselt, és – minő szerencse! – megtalálták nála KALOT-igazolványát is.

¹¹ Révffy László visszaemlékezése. *História*, 1998. 9-10. szám, 64-65. o.

mindenképpen fel lehetett – és így fel is akarták – használni céljaik érdekében. A halálos lövés nem a diáktól származott (sőt, ő is áldozat volt), de ezt a Péter Gábor vezette rendőrség politikai okokból nem engedte nyilvánosságra hozni. Az egyházi szervezetek sorsa már korábban eldőlt, de még hiányzott egy igazán jól és egyszerűen megfogalmazható *casus belli*. Most megnyílt az út, hogy Vlagyimir Szvirdov altábornagy erre a merényletre hivatkozva Nagy Ferenc miniszterelnöktől erőteljesen követelje a „fasisztabarát” ifjúsági egyesületek betiltását. Ezzel megkezdődött a demokratikus és a korábban már leírt sokszínű civil világ végjátéka.

Az 1946. június 25-én kelt 7330/1946. M.E. sz. rendelettel az összes egyesület felügyeletét a belügyminiszter hatáskörébe utalták. Rajk László belügyminiszter ezt követően elrendelte valamennyi egyesület fölülvizsgálatát, de megállapodott Nagy Ferenc miniszterelnökkel arról, hogy a betiltandó egyesületek új néven, új vezetéssel ismét újjászerveződhetnek. 1946. július 20-án, a történet zárásaként a belügyminiszter rendeleti úton több száz civil szervezetet oszlatott fel,¹² köztük a Magyar Cserkészszövetséget is.¹³ „Természetesen” a feloszlítások után – a miniszterelnökkel kötött megállapodást felrúgva – a BM a szervezetek újjáalakulását bürokratikus módon húzta-halasztotta, akadályozta.

A belügyminiszter ezen döntése ellen az országgyűlésben többen is tiltakoztak. A politika – bár formálisan még működött a demokrácia – szinte észrevétlenül lépett túl a sokszínű társadalmi élet alapját képező civilszféra tulajdonképpeni felszámolásán.

Rajk László végül 1946. július 22-én hétfőn – többek között – engedélyezte az immár „Isten, haza, embertárs” hármassága nélküli Magyar Cserkészfiúk Szövetsége (továbbiakban MCSFSZ) megalakulását, az akkor már betegeskedő Karácsony Sándor elnökletével, a magának végre országos szerepet kiharcoló „kispolgári liberális” Färber József ügyvezető elnökletével és a regösmunka, így a „népi irányzat” egyik motorjának számító Jánosi Sándor szakmai (országos vezetőtiszti) vezetésével.

Ahogy később az egyik jelentésben írták: „... a két irányzatot a sok nézetkülönbség mellett egy kérdésben közös cél fűzte egybe: kívülrekeszteni a

---

¹² In: Nagy Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. köt. Európa-História, Budapest, 1990, 320-321. o.

¹³ A belügyminiszter az 529/1945. M.E. sz. rendelet alapján oszlatta fel a Magyar Cserkészszövetséget, in: *Magyar Közlöny*, 1946. július 20.

vezetésből és magából a Szövetségből a régi vezetőket és a katolikus klérust.”¹⁴

A Politikatörténeti Intézetben őrzött Magyar Kommunista Párt (MKP)-dokumentumok között fennmaradt statisztikák és egyéb jelentések formájában ránk maradt adatok szerint ekkor történt meg a legnagyobb kommunista beépülés a cserkészmozgalomba. Erre bizonyítékot találhatunk az állambiztonsági szerveknél is.

A Magyar Kommunista Párt (MKP) 1946 tavaszán – látva az ifjúsági „fronton” tapasztalt nehézségeket – elhatározta saját ifjúsági mozgalom felállítását. A szervezett ifjúságért vívott harcnak ezzel újabb fejezete kezdődött. Az államvédelem számára készített egyik jelentés megállapítása szerint „[a MCSFSZ vezetésében] a legélesebben fellángolt közöttük a hatalomért vívott harc. Az ellentétek szításában jelentősen közreműködtek azok a kommunisták, akiket a párt a cserkészmozgalom bomlasztásra a kommunista befolyás kiterjesztésére a Szövetségbe dolgozni küldött.”¹⁵

Válaszul a kiszorításra a katolikus cserkészvezetők az Actio Catholica (AC) égisze alatt (az ekkor már piarista tartományfőnök) Sík Sándor egyházi és Velóssy Elek világi elnökletével megalakították a „Katolikus Cserkészek Assisi Szent Ferenc Munkaközösségét”, hiszen csak ilyen szervezeti formában látták biztosítva, hogy a katolikus álláspont megjelenhet a szélesebb közvélemény előtt. Ezt sikerrel meg is tették, de elégedetten állapíthatta meg Hollós Ervin beosztottja 1958-ban: „1946. nyarán a Cserkészfiúk Szövetségének megalakulásával a régi vezetők és a katolikus klérus teljesen kiszorult a vezetésből.”¹⁶

1947 nyarán került sor a háború utáni első cserkész-világtalálkozóra a franciaországi Moisson-ban. Eleinte 400 magyar cserkészt tervezett kiküldeni a WOSM-alapító Magyar Cserkészszövetség, de a Magyar Cserkészfiúk Szövetsége némi huzakodás után megelégedett százkilencvenkilencel.

A legfelső szinten tapasztalható belső ellentétre ráakódott a konfliktus is a dzsemboricsapat hivatalos vezetése és a magyarországi helyzetről ettől eltérő tájékoztatást adó – ekkoriban már emigráns, a Külföldi Magyar Cserkészszövetséget¹⁷ megszervező – cserkészvezetők között. A MCSFSZ

---

¹⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-11530. 20.

¹⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11530. 22.

¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11530. 22.

¹⁷ Ebben az időben még Teleki Pál Munkaközösség néven dolgoztak és majd csak a hazai cserkészmunka erőszakos felszámolása után mentik meg és veszik fel a Magyar

vezetői többször is panaszt tettek a dzsemboriparancsnokságon amiatt, hogy az emigrációba kényszerítettek is részt vehettek a világtalálkozón.

Franciaországból hazaérkezve aztán újabb lendületet kapott a hiteles cserkészvezetők kiszorítása a Szövetségből, adminisztratív és hamisan használt fegyelmi eszközökkel. Így folytatódott a cserkészmozgalom „lefejezése”.

Egy 1947 novemberében készült értékelés szerint a kommunista pártnak ekkor már komoly befolyása volt a Magyar Cserkészfiúk Szövetségének felső vezetésében, ennek ellenére a „csapatok döntő többsége az egyház befolyása alatt áll”. Ezért az ekkor működő hatszáz csapatból „jobboldali irányzata” miatt kétszázat továbbra sem igazoltak le. A jelentés összeállítói szerint az egyház – Sík Sándor tanácsait követve – nem új, katolikus cserkészszövetség megalakítását tervezi, hanem a húszezer tagot számláló MCSFSZ kulcspozícióinak megszerzését tűzte ki célul.¹⁸

Miközben egyfelől fokozták az új úttörőcsapatok szervezését és a kommunista vezetőség cserkészcsapatok számát is radikálisan emelni szándékoztak, másfelől a már igazolt cserkészcsapatok számát az éppen aktuális 350–400 csapatról 120–150-re szerették volna csökkenteni.¹⁹

Hollós Ervin kijelentette, hogy határozottan és keményen kell a cserkészlet kérdéséhez nyúlni. „Elkezdjük a katolikus csapatok felszámolását ... Nekünk nincs szükségünk nagy cserkészletre, nekünk az kell, hogy a cserkészformát kisajátítsuk – a Kommunista Párt részére.” Ekkor úgy négyöt hónapra tették a cserkészszövetség megtisztítását mindenféle egyházi befolyástól.²⁰

Hollós Ervin és Surányi László felkereste Karácsony Sándor elnököt, és megállapodtak a MCSFSZ struktúrájának átszervezéséről. Ahogy az egyik jelentésben nem kis meglepéssel megállapították: „Karácsony Sándort és Jánosit minden különösebb megrázkódtatás nélkül tudtuk eltávolítani.”²¹

Az 1948. március 20-án megtartották az I. Úttörő Órsvezetői Konferenciát, ahol a cserkészekkel való együttműködéshez már feltételeket

Cserkészszövetség nevet, melyet a „Külföldi” jelzővel 1990 után egészítették ki, amikor idehaza újraindult a mozgalom.

¹⁸ Az MKP Ifjúsági Bizottságának jelentése az ifjúsági szervezetek helyzetéről, az új ifjúságpolitikai feladatokról. 1947. november 25. Közli: *Egységbe Ifjúság! Válogatott iratok a magyar ifjúsági mozgalom történetéből 1944. október–1948. március*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973, 412–423. o.

¹⁹ P. Miklós Tamás: A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és az úttörőmozgalom „egyesülése” 1948-ban, *Új Pedagógiai Szemle*, 2003 július–augusztus. (A továbbiakban: P. Miklós i. m.)

²⁰ P. Miklós i. m.

²¹ Politikatörténeti Intézet és Levéltár (PIL) 286. f. 18. o.

szabtak: „a cserkészlet megtisztítása a reakciós elemektől, a cserkészlet mély és alapos demokratizálása, s nem utolsósorban a Baden-Powell-féle – itt már – reakciós ideológia felszámolása után egy egészséges, őszinte népi demokratikus ideológia kiépítése. Az együttműködés csak demokratikus vezetőkkel, csak népi-demokratikus ideológiai alapon lehetséges.”²² Érdeemes megfigyelni Hollósék kommunikációs fordulatát, miként jutottak el alig egy év alatt „a BiPi-i alapokhoz való visszatérés”-től a „Baden-Powell-féle reakciós ideológia felszámolásá”-ig.

A MCSFSZ 1948 májusi közgyűlése után elkezdtek átnevezni az intézményeket, így született meg a Hárshgyi Úttörő-Cserkészpark, és lett Úttörő-Cserkészbolt a Cserkészboltból.

1948 nyarára olyannyira eredményes munkát végzett ez a központi cserkészaktíva, hogy a kommunisták teljes egészében kezükben tartották a cserkészszövetségen belüli hatalmi kulcspozíciókat. Ezt azonban nem tartották elegendőnek, ezért a „klérus befolyásának szétzúzására” – továbbra is – a kommunista pártból irányított személyek a(z egyébként ma is működő) 148-as Nagyboldogasszony cserkészcsapat Krisztina körüli cserkészotthonában megalakították az úgymond baloldali katolikus irányzatú cserkésztestet Szent György Munkaközösségét.²³

Végül az 1848-as forradalomra és szabadságharcra emlékező centenáriumi tábor Csillebércre felhordott sátrait már az úttörők vitték haza az első terveken még csak „Cserkészvasút”-ként emlegetett, akkor már Úttörővasúton.²⁴

A legális lét végjátéka elkezdődött a még működő csapatokban is, amire többféleképpen reagáltak:²⁵

- átnevezték magukat úttörőcsapatnak, de lényegében továbbra is cserkészmunkát végeztek (pl. 148-as Nagyboldogasszony cserkészcsapat);²⁶
- beálltak még legálisan működő nem kommunista szervezetekbe (pl. Szív Gárda a jezsuitáknál, Mária Kongregáció az egyéb katolikus csapatoknál, de például a csurgói cserkészcsapat a helyi

²² Fülöp János: Az I. Úttörő őrsvetetői konferencia. *Úttörővezető*, 1948. 3-4. sz. 14. o.

²³ *Világosság* 1948. március 24., és *Magyar Nemzet* 1948. április 18.

²⁴ A gödöllői dzsembori szervezések nagyon jó tapasztalatot szerzett a cserkészmozgalom a HÉV-vel, azaz kötöttpályás megközelíthetőséggel kapcsolatban, ezt másolta a centenáriumi tábor szervezések, amikor kezdeményezte és aktívan részt is vett ezen kisvasúti pálya tervezésében (a tervdokumentáció „Cserkészvasút”-ként emlegették) és megvalósításában.

²⁵ PIL 286. f. 67-68. o.

²⁶ Az iratban 128-as számon szerepel, ami nyilván elírás.

Diákszövetség és úttörőcsapat keretén belül működött tovább mint a Mária Kongregáció szervezete [!]);

- az első felszólítás után átnevezték magukat ministráncsoportnak, és ekként működtek tovább (ahol ez nem volt szimpatikus, vagy nem akartak ennyire szem előtt lenni, ott valami világi elnevezést kerestek, mint például a 221-es sz. Anonymus cserkészcsapat józsefvárosi ezermesterek köreként élt tovább);
- beálltak egy úttörőcsapatba, de önálló rajt, egységet képeztek benne, ahol szervezettségükkel és összeszokottságukkal idegen „frakciót alkottak”, igen sokszor „lenyomták” az úttörőket (pl. 202. sz. Széchenyi cserkészcsapat);
- megszüntették magukat (ahogy a zsidótörvények „helyi hatástalanításának” is egyik útja az önfelosztás volt). Ilyen volt a pécsi jezsuiták Pius cserkészcsapata, ahol a jezsuita rend továbbra is ifjúsági célokra használta az „egykori” cserkészcsapat felszerelését, ekkor már Szívgyárda címke alatt.

1948. szeptember 23-án Ortutay Gyula vallás- és közoktatási miniszter kiadta a 101.840/1948. IV/2. sz. VKM rendeletét, mely elrendelte az úttörőcsapatok általános iskolai megszervezését, már nem is említve a cserkészetet.

Megállapítható tehát, hogy a magyar cserkészetnek nem „antidemokratikus” mivolta avagy belső megosztottsága, feszültségei miatt, hanem a nemzetközi és ennek nyomán radikálisan átalakult magyarországi belpolitikai viszonyok, és a kommunista ifjúságpolitikával ellentétes ideológiai alapelvei és gyakorlata miatt kellett megszűnnie. Belátható, hogy egy totalitárius egypártrendszerben semmi esélye sem volt a két világháború közötti cserkészet ideológiájával és alapelveivel működő Magyar Cserkészszövetség vagy azzal bármiféle (személyi) kontinuitást felmutató szervezet fennmaradásának. Hollóság céltudatosan végrehajtották a pártutasítást.

1948 őszén megfordult a világ Magyarországon. Amit eddig lehetett, az ezután nem volt szabad, sőt a cserkészek a sátraikat és egyéb felszereléseiket, cserkészotthonaikat is elvesztették. Sokan közülük áttértek a korábban rémálmaikban létezett kiscsoportos katakombaéletre. Egy-egy cserkészvezető köré szerveződve, többnyire némi lelkivezetői háttérrel maguk mögött, de a cserkészet formalitásait elhagyva (pl. indiánnak, ministráncsoportnak, apostolkörnek álcázva magukat) táboroztak, túráztak, használták a cserkészmodszert, de véletlenül sem nevezték magukat annak.

Ezekben az időkben az államvédelmi szervek egyik taktikája szerint igyekeztek megtalálni az olyan szociális zavarokkal küszködő egykori cserkészeket, akik hiteles információkkal szolgálhattak az egyházak illegáltságban folyó munkájáról. Mindeközben központilag az ifjúság körében folytatódott a negyvenes évek közepe-végén elindított – ahogyan azt a cserkészlet esetében is láttuk – átnevelő, áthangoló szemináriumok tevékenysége is.

KÍSÉRLET A CSERKÉSZLET ÚJJÁALKÍTÁSÁRA, 1956–57

1956. október 23-án az emberek az utcán mentek „együtt vagy külön, mély, boldog nyugalommal neki a tankoknak, a rájuk célzott ágyúknak, gépfegyvereknek. Semmi nem drágább nekik, mint a visszanyert emberi méltóságuk.”²⁷

Az emberek joggal érezték úgy, hogy visszanyerték az emberi méltóságukat és megbecsülést szereztek Magyarországnak a szabad világban. A települések jelentős részén bizottságokat alakítottak, lecserélték a kommunista diktatúra által rájuk oktrojált irányítókat, és a régi pártok, egyesületek is nekiveselkedtek és újrakezdték a munkájukat.

Ebbe a sorba a Magyar Cserkészszövetség is beletartozott, így október 27-én Jánosi Sándor regösvezetővel az élen (Dr. Hajdú Lajos és Vargai Zoltán²⁸ voltak vele, akik végül telefonkezelőként vették a jelentkezéseket) egy egykori cserkészvezetőkből álló deputáció²⁹ jelent meg a Cserkészházban,³⁰ amit akkoriban a Közgazdasági Kiadó Vállalat használt. Azonnal a rendelkezésükre bocsátottak két helyiséget és egy telefonvonalat. Nem sokkal Jánosiék után Kölley György egykori országos kiscserkész-vezetőtiszttel is ellátogatott a Cserkészházba, és munkára jelentkezett.³¹

Ezzel elkezdődött a magyarországi cserkészmozgalom újrászervezése: az egyben maradt közösségek összefogásával és a minimális adminisztráció megszervezésével a Magyar Cserkészszövetség hivatalosan is megjelent az újjáalakult közéletben. Természetesen csak annyiban voltak a szándékok

---

²⁷ Ottlik Géza: *Buda*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993, 277. o.

²⁸ 13-as (MÁV Gépgyár) Ezeremester cscs tagja, regös; ÁBTL 3.1.5. O-11530. 191. „Hajós” jelentése.

²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11530. 171-174. o.

³⁰ Budapest V. kerület, Nagy Sándor utca 6.

³¹ Kölley György, ekkoriban vidéki lévén, csak napokkal a forradalom kitörése után került Pestre. Kölley György: *Értetek és miattatok*. Eötvös Kiadó, Budapest, 1989, 118. o.

egységesek, hogy a cserkészetet újra kellett szervezni. A megjelentek azonban voltak annyira taktikusak, hogy nem a korábbi ideológiai vitáikat folytatták a Cserkészházban, így nem volt ideje kiforrni annak sem ez alatt a rövid idő alatt, hogy a Magyar Cserkészszövetség vagy a Magyar Cserkészfiúk Szövetsége alakul majd újra.

Pezsgő élet indult el a régen látott falak között: sajtónyilatkozatok, felhívások, plakátok, körlevelek születtek és küldettek szét, listák készültek a jelentkező tisztekről, vezetőkről és az újjáalakult csapatokról. 1958-ban ezt a legbelső szervező munkát írta le részletes jelentésében Jánosi egyik embere, „Hajós”, akit a jelentései alapján egyértelműen Dr. Hajdú Lajosként azonosítottam.³²

A látszólagos fegyverszünet a „klerikálisok” és a „népiek” között azonban nem jelentette azt, hogy nem igyekezett egyik fél sem politikai támogatást szerezni a maga irányzatának. Jánosi – ahogyan azt Varga Domokos saját kézírását is megőrző jelentésében³³ leírja – „1956. október 31-én, vagy november 1-én a Parlament épületében tartózkodtam, a rádiós részlegben. Ott jelent meg Jánosi Sándor s jött oda hozzám.” Jánosi a találkozó során elmondta, hogy a kormány egyik tagjával szeretett volna találkozni. Röviden tájékoztatta Vargát, hogy kik vannak most jelen a Cserkészházban, és egyben a segítségét kérte, hogy a rádióban hadd olvasson be egy nyilatkozatot, hogy ne a „reakciósoké” legyen a későbbiekben a cserkészzet, hanem a „demokratikus” erőké. Jánosi hivatkozott nem sokkal korábbi megbeszélésére Surányi László úttörő-elnökkel,³⁴ aki ezzel egyetértett (mint a cserkészfiúk utolsó vezetője, a cserkészzet beolvasztásának egyik főszereplője, és az úttörőmozgalom akkori feje nem nagyon tehetett mást). Varga Domokos egyetértett, és így el is készült a hangfelvétel. Később azonban Varga újragondolta a helyzetet, és selejteztette ezt a felvételt. Jánosit azonban erről nem értesítette. Varga szerint Jánosi Sándorral csak ekkor találkoztak a forradalom alatt.

Érdekes epizód, hogy Varga ezen állításának ellentmond „Farkas”³⁵ társadalmi kapcsolat, aki szerint „Jánosin kívül Varga Domokos volt a másik látható szellemi irányító (Varga hosszabb szabadságvesztésre lett elítélve az ellenforradalmi tevékenysége miatt).” E mögött az állítás mögött valószínűleg vagy „Farkas” valamiféle személyes bosszúja (esetleg végtelen elfogultsága) állhatott, mert az eddig ismert, ezekről a napokról szóló

---

³² 6-os kartonja nem áll rendelkezésre.

³³ ÁBTL 3.1.5. O-11530. 38-58. o.

³⁴ Erről a megbeszéléstől a fenti 1958-as összefoglaló dokumentum nem tesz említést.

³⁵ Személyazonosságát eddig nem sikerült megállapítani.

jelentésekben nem talákoztunk Varga névvel, vagy egyszerűen összekeverte Varga (Domokos) nevét a telefonokat felvevő Vargai (Zoltán) névvel. Tekintettel azonban arra, hogy Varga (ahogy Jánosi is) a BKIE cserkészcsapat tagja volt, mely „Farkas” jellemzése szerint „nem volt kifejezetten klerikális beállítottságú. Közelebb állt a népi vonalhoz, s ezen a réven került közelebb a szélső jobboldalhoz”, valamint átolvasva „Farkas” további jelentéseit, például az elsőt és legrészletesebbet a budai zsidó hitközség által fenntartott egykori 311-es Vörösmarty cserkészcsapatról és annak egykori tagjairól³⁶ – inkább az első feltételezés fogadható el reálisnak.

Mindeközben Kölley György Éry Emil volt országos parancsnokkal (1942–1944 között) szintén nyilatkozott a Szabad Magyar Rádiónak, ezt az interjút a rádió le is adta. Kölleyék a maguk vonalain elsősorban Mindszenty hercegprímásnál jelentkeztek, és tettek jelentést a cserkészlet újrászervezésének állásáról.

A Hollós Ervin által nyitott 1958-as összefoglaló dosszié jelentései szerint a cserkészek megállapodásra jutottak, és elkezdték az országos közgyűlés megszervezését. A vezetés addig a tíztagú Ideiglenes Intézőbizottság kezében volt, melynek összetételéről csak részleges információk maradtak fenn:

1. Jánosi Sándor
2. Velősy Béla
3. Éry Emil
4. Dr. Hajdú Lajos
5. Vargai Zoltán
6. Szalay Gábor³⁷
7. Kölley György.

1956. október 31-én Jánosi működési engedélyt kért és kapott a minisztertanács elnökségétől, a választ Tildy Zoltán – akkor éppen – miniszterelnök-helyettes adta meg, aki akkor az egykori cserkészvagyion visszajuttatásával kapcsolatban is támogatólag nyilatkozott.

November 1-jén hasonló tartalmú levelet kapott a cserkészszövetség Kónya Albert oktatási minisztertől, azzal „a kikötéssel, hogy ne klerikális és ne militarista szellemben vezessék és irányítsák az új cserkészetet.”³⁸ Ezekben a napokban hangzott el a rádióban a bejelentés és a felhívás a cserkészszövetség újrászervezéséről, így Hajdú és Vargai naponta jártak be

---

³⁶ Uo. 117-118. o.

³⁷ 1947-ben az I. budai Cserkészkerület vezetőtisztjévé választották.

³⁸ „Hajós” jelentése, ÁBTL 3.1.5. O-11530. 171. o.

a Cserkészházba leadni a jelentkezők listáját, ahol Jánosi cserkészei Novák Ferenc³⁹ vezetésével betűrend és csapatszám szerint rendezték a neveket,⁴⁰ és ugyanő vezetésével immáron fegyveresen is védtek a Cserkészházat. A beszámoló szerint nagyjából 4–500 ember jelentkezett ekképpen munkára.⁴¹

Jánosi, érzékelve az újonnan érkezettek klerikális beállítottságát, a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsához fordult segítségért, amely szervezet Bak Jánost⁴² küldte el a Cserkészházba felügyelni az ott folyó munkát. Bak János még aznap az Ideiglenes Intézőbizottság tagja lett.

A forradalom alatt azonban nem csak a központ kezdte meg a munkáját. A fennmaradt plakátok,⁴³ a forradalom után megindult nyomozások, és természetesen személyes visszaemlékezések szerint helyi szinten is sokfelé újraindultak a cserkészcsapatok. A régi vezetés újra összeállt, elkezdték szervezni az őrsöket. Sok helyütt maga az iskolavezetés állt a szervezés élére, mert észlelték, hogy az ekkorra már javarészt kiüresedett (ekkor éppen őrsem-mozgalomként⁴⁴ átmenteni kívánt) úttörőszervezet nem látta el feladatát.

November 3-án az utolsó listákat vitte be Hajdú a Cserkészházba, utána több akciója az újraszervezésben nem volt. Éry Emil és Kölley György aznap délutánra bejelentkeztek Mindszentyhez a Várba, de már nem jutottak be, mert olyan sok volt a hercegprímásnál a látogató. Másnap reggel pedig már nem volt rá alkalmuk.

PRÓBÁLKOZÁSOK A CSERKÉSZET ÉLETBEN TARTÁSÁRA

November 4-e után a listákat a „Hajós”-tól – Vargai Zoltántól – kapott információ szerint megsemmisítették. Ehhez képest furcsa, hogy amikor a

³⁹ A későbbi híres néptánc koreográfus.

⁴⁰ Az egyik jelentésben még egy embert sikerült beazonosítani: Pócs Lajos, Kelenföldön, az egykori 281-es cscs-ban regősödött, de nem volt beavatott (pl. nem tudott a piros ceruzás listáról), antiklerikális, de nem baloldali; ÁBTL 3.1.5. O-11530. 190. o.

⁴¹ Uo.

⁴² 1947-ben a kommunista cserkészaktíva tagja volt.

⁴³ *1956 plakátjai és röpiratai*, Zrínyi Kiadó, 1991, 233, 271. o.

⁴⁴ 1910-ben két köntösben érkezett Magyarországra a cserkészlet eszméje: az egyik az egyházi iskolákban hódított a „Zászlónk” c. regnumi újságnak köszönhetően Magyar Cserkészszövetség néven, míg a másik elsősorban a fővárosi világi és zsidó iskolák Magyar Őrszem szervezetében. Ebből született meg 1913. június 28-án a Magyar Cserkészországos szövetség, melyből hamarosan „csak” Magyar Cserkészszövetség maradt.

kádári hatalom elért a cserkészzet végsőnek szánt „rendezéséhez”, meglehetősen pontosan azokat kereste fel, akik a forradalom napjaiban aktivizálták magukat a mozgalomban. Ezt a felderítő munkát nagyban segítette, hogy ekkor már Hollós Ervin volt a BM II/5. alosztályának helyettes vezetője, mely szervezet a „belső reakció elhárításával” (azaz a Kádár-rendszer ellenzékének felszámolásával) volt megbízva. Hollósnak múltjából fakadóan olyan átfogó képe és tapasztalata volt az ifjúsági munkáról, és olyan széles ismeretségi körrel rendelkezett ezekben a csoportokban, mint senki más az országban. Így aztán kiváló lehetősége volt megkeresni mindig a megfelelő embert, elhinteni a célravezető legendákat, befolyásolni az eseményeket, és beszervezni a célnak legmegfelelőbb egyéneket.

Korábban az a hír járta az illegáltságban is cserkészkedők között, hogy Jánosi áruló lett, és hogy mentse a bőrért, nem sokkal a forradalom leverése után átadta a listákat Surányinak. Véleményem szerint – mert eddig ez az irat hivatkozásként sem került elő – nem ez történt, hanem egyszerűen arról volt szó, hogy a kommunisták alig 10 évvel korábban nagyon komolyan beépültek a cserkészszervezetekbe, így Surányi és a terület ekkoriban tartó Hollós is önmaguk voltak a „cserkész-telefonkönyv”, és ez a tudás biztosította számukra az átlagosnál több és mélyebb ismeretet a szereplőkről.

Az igaz, ezt több jelentés és tanúvallomás is alátámasztja, hogy november 10-én Surányi és Jánosi találkoztak egymással, de Jánosi ebben a beszélgetésben⁴⁵ csak arról akarta meggyőzni Surányit, hogy az államnak szüksége van a „cserkészfiúk” mozgalmára,⁴⁶ míg a forradalom azt is bizonyította, hogy az úttörőknek végük van, kiüresedtek. Fontos momentum, hogy ezt maguk az úttörők is érzékelték, sőt – 375 „függetlenített”, azaz főállású „mozgalmár” pedagógusuk ellenére⁴⁷ – a forradalom alatt a mozgalom teljesen széthullott. Csapataik egy része „őrszemmozgalmat” alakított, ezért november elején hivatalosan is elkezdték magukat Magyar Őrszemmozgalomként újjászervezni.

Nem sokkal később Surányinál kopogtatott Szél Jenő, Nagy Imre egyik követője, a Népművészeti Intézet volt igazgatója, a Szabad Kossuth Rádió

---

⁴⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11530. 25-26. o.

⁴⁶ „Magyarországon egyetlen ifjúsági szervezetnek van csak létjogosultsága, és az a cserkészzet mégpedig az „igazi és magyar” cserkészzet. Aki ebben kételkedik az vegye figyelembe, hogy az országban 6,5 millió vallásos ember él és aki ismét a nyakába szeretne ülni az ezzel a tömeggel találja szembe magát.” ÁBTL 3.1.5. O-11530. 25. o.

⁴⁷ *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, III. kötet, szerkesztette és a jegyzeteket készítette: Baráth Magdolna – Feitl István, Politikatörténeti Intézet, Intera Rt., Budapest, 1993, 292. o.

egykori bemonzója, aki szintén felhívta az úttörő/őrszemvezető figyelmét arra, hogy a jövő a cserkészeté, és ebbe a jövőbe javasolta Jánosi Sándort is bevonni.

A Cserkészház 1956 novemberi történeténél már említett Novák Ferenc és az 1958-ban ügynöknek beszervezett Boross Géza is jelentkezett Surányi László és Kiss Mihály „elvtársnál”, és felajánlották szolgálataikat az ifjúsági munka újraszervezéséhez. Tájékoztatták őket, hogy összhangban egy korábbi határozattal⁴⁸ a HVDSZ⁴⁹ kultúr csoportjának tagjaiból – ahol ők is táncoltak – őrszemcsapatot szerveztek, és ehhez utólagosan engedélyt kérnek. Novák és Boross nyilván abból indultak ki, hogy a cserkész munkát a „cserkész” szó miatt nehezebb lesz engedélyeztetni. Engedélyt azonban két okból sem kaptak: a vezetők Surányi szerint politikailag megbízhatatlanok voltak (hiszen Jánosi cserkészcsapatából kerültek ki), másrészt mert a jelentkezők jelentős része korban már jócskán meghaladta az őrszemkorosztályt.

Kádár az MSZMP IIB 1957. január 25-i ülésén erősen nekiment az őrszemmozgalom szervezésének, mert mint mondta: *„sürgősen vissza kell állítani az úttörő mozgalmat. Ennek a mozgalomnak semmiféle bűne nincs, és nekünk ezt meg kell védeni. Az elvtársak kisütötték az őrszem mozgalmat, elkezdték gyúrni és most vegyük tudomásul, mint készpénzt. Ez az ellenforradalom nyomása alatt a cserkész-mozgalom kicsit progresszívebb kiadása.”*⁵⁰

Surányi ekkor még Kádárral szembenemelve az őrszem mozgalom mellett érvelt: *„Egységes volt az a nézet, hogy úttörő nem lehet, sőt felvetődött, hogy cserkészetet csináljunk, más jelleggel. Az őrszem-mozgalmat szocialista pedagógiai alapokon akartuk szervezni és most Kádár elvtárs azt mondja, hogy őrszem-mozgalom alatt tulajdonképpen cserkészetet szerveztünk. Mindannyian kommunisták, párttagok vagyunk. Két megye van, ahol az úttörő mozgalommal egyetértenek, Szolnok és Hajdú megye. A többiben hallani sem akarnak róla a pedagógusok. Ez pedig igen mérvadó, mert köztük dolgozunk. A gyermekeket pedig, akik úttörők lennének atrocitásoknak*

---

⁴⁸ „Az őrszem-mozgalom szervezését nem magánkezdeményezésként kezdtük, pártmegbízatásként fogtunk hozzá és sok gondot jelentett.” MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága (IIB), 1957. január 25. Surányi László felszólalása. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, II. kötet, szerkesztette és a jegyzeteket készítette: Némethné Vágyi Karola – Urbán Károly, Politikatörténeti Intézet, Intera Rt., Budapest, 1993. 47. o.

⁴⁹ Helyiipari és Városgazdasági Dolgozók Szakszervezete.

⁵⁰ P. L. 288.f. 5/12. ő.e. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, II. kötet, 43-53. o.

tesszük ki. Eddig is előfordult, hogy a piros nyakkendőt levették, és utána azt mondták a gyermekeknek, hogy aki magyar, ide köp.

Az őrszem-mozgalom szervezésén 3 hónapja dolgozunk, értünk is el bizonyos eredményeket, ha most ezt megszüntetjük saját magunkkal kerülünk ellentétbe. Egyébként az őrszem-mozgalomról a Szervező Bizottság ülésén is volt szó, Kiss Károly elvtárs mondta, hogy csináljuk és Orbán elvtárs is mondta, hogy keressük fel Jóboru elvtársnőt.”⁵¹

Akkor a vitát Várnai Ferenc zárta le, mondván, hogy „az úttörőmozgalom visszaállításáról nem volt határozat. Arról volt szó az ülésen, hogy tudomásul veszik, ami akkor volt és két héten belül kidolgozzuk az anyagot, utána megbeszéljük Kádár elvtárral.”⁵²

A fentiekből következően, a későbbiek előfutáraként február 18–19-én újjáalakították a Magyar Úttörők Szövetségét.

A MSZMP Ideiglenes Központi Vezetősége (továbbiakban: IKV) jegyzőkönyveiből kiderül, hogy 1957. február 26-án sok hezitálás után megszületett a döntés: az engedmények csak néhány hónapra szóltak, amíg stabilizálják a hatalmat és lenyugtatják az ifjúságot; a kommunista diktatúrában csak a párt által központilag irányított úttörőmozgalom maradhatott meg, és lett a kizárólagos ifjúsági rétegmozgalom.⁵³

Ezzel az aktussal 1988 őszéig a nyilvánosság előtt hivatalosan lezárult a cserkészlet magyarországi története, és csak a felszín alatti közösségekben folyt tovább olyan ifjúsági munka, mely cserkészmozgásokat is alkalmazott, de tekintettel a különleges körülményekre, ez nem lehetett teljes cserkészlet. Azonban nemcsak a külső körülmények miatt nem lehet ezeket a csoportokat cserkészletnek nevezni, mert sok esetben tudatosan nem is akartak azzá lenni. Példa erre az egyik városmajori közösség, amelyben egy korábbi interjúalanyom felnőtt, és amelyről beszámolt: egyszeri volt, és megismételhetetlen, fel sem merült bennük az újabb csoportok indítása, a növekedés, a vezetőképzés, az összefogás másokkal, ami a Kádár-kor bizalmatlan természetéből egyenesen következett.

Ezért is furcsa, hogy a forradalmat követő időszakban a vádiratokban mégis többször vissza-visszatért a „cserkészlet” mint vádpont. Ez – véleményem szerint – azért történt, mert cserkészlet „társadalmi elítélése és megbélyegzése” a párt (és így – kivétíve – a társadalom) számára

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ MSZMP IKV 1957. II. 26., V. 5. pont. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, II. kötet, 290. o.

egyértelmű volt, és így kellő hivatkozási alap volt egy-egy kezdeményezés veszélyességének, az abban résztvevők elítélésének alátámasztására.

CSEKÉSZÉLET A FORRADALOM UTÁN, SZÖVETSÉG NÉLKÜL, 1957–61

A forradalom leverése után – 1957 februárját követően immáron hivatalos cserkészszövetség nélkül is – sok helyütt együtt maradtak az újraszerveződött közösségek, ahogy Kamarás István a *Búvópatakok* című, a szentimrevárosi illegális ifjúsági élettel foglalkozó „visszaemlékező szociográfia” műfajú összefoglaló munkájában olvashatjuk:

- voltak apostol-körök (leginkább a plébánia melletti ifjúsági munkát fogták egybe, sok lelki töltekezéssel, Róna Tass András vezetésével, mindezt magánlakásokon),
- indiánok (Kölley György atya csoportjai – a leginkább cserkészetre hasonlító közösségek),
- a *Regnum Marianum* közösségei (a szomszédos Kelenföldön végeztek nagyon fontos munkát, mivel az erős cserkészketősű Keglevich István atyát odahelyezték; eszközként nagyon sok cserkészjátékot használtak, de sokkal hangsúlyosabb volt munkájukban a lelki élet),
- a ciszter-vonal (a Barlay Ödön vezette közösségek csoportja, időnként különváltak, hogy a viszonylag nagy létszám miatt ne legyenek annyira feltűnők),
- a piarista-vonal (jellemzően 1956-ig működtek – talán Sík Sándor tartózkodó magatartása miatt, ez utóbbit többen is kiemelték a forradalmi események résztvevői közül), és
- a ciszter-szigetek (ahová az atyákat szétszórták, nem bírtak nem közösséget szervezni).

Ha az 1956 utáni, egyenruha nélküli cserkész munkáról beszélünk Magyarországon, akkor a Mecsek rengetegeiben portyázó egykori pécsi csapatok tagjairól is meg kell emlékeznünk.⁵⁴

*

---

⁵⁴ Ivasivka Mátyás – Arató László: *Sziklatábor*. Új Ember Kiadó, Budapest, 2006.

A magyar cserkészmozgalomnak mindig is sajátossága volt, hogy valláserkölcsi alapon szerveződött, de szigorúan ökumenikus volt, és az alapító atyák, amíg éltek, nem hagyták – bármilyen nehéz időket is éltek meg – szétválni a magyar cserkészek testvéri közösségét felekezeti szövetségekre. A cserkészeknek ez az öröksége tette lehetővé, hogy amikor a történelem éppen engedte e testvériség szervezeti megélését, minden szereplő hajlandó és képes volt félretenni személyes indíttatásait és Sík Sándorral egyetemben vallották: *„alárendelni minden érdeket a legfőbb érdek, a haza igaz érdeke alá.”* Ezért számíthatott rájuk a Haza 1956-ban is. Nemcsak a cserkészszövetség újraalapításánál.⁵⁵

---

⁵⁵ Számos egykori cserkész áldozata volt úgy a fegyveres ellenállásnak, mint a kádári megtorlásnak, például Bruszniai Árpád Veszprémben, vagy éppen Szobonya Zoltán Jánoshalmán.

MARSCHAL ADRIENN¹

Azonosságok és különbségek az internálás 20. századi magyar intézményrendszerében

Az internálás kifejezés – elsősorban az idősebb generáció tagjaiban – a Rákosi-korszak internálótáborait és az 1949 és 1953 közötti éveket idézi fel. Tanulmányomban nemcsak ennek az ismertebb korszaknak internálási gyakorlatát, hanem a többi 20. századi internálást is igyekszem sorra venni és rávilágítani az egyes korszakokban alkalmazott internálási gyakorlatok hasonlóságaira és különbözőségeire.²

AZ INTERNÁLÁS KORSZAKAIRÓL RÖVIDEN

Az internálás magyarországi korszakai igazodnak a 20. századi háborúk és rendszerváltozások történetéhez. A sorolt helyzetekben a hatalmat aktuálisan birtokló politikai erő törekedett a valós és lehetséges ellenfelek mozgásterének korlátozására. E cél megvalósításának gyakran alkalmazott eszköze a külföldi állampolgároknak, a változások és az új rendszer ellenzőinek bírósági eljárás megkerülésével, tehát ítélet nélkül történő elszigetelése, bezárása, internálása.

A 20. században gyakran alkalmazott internálás első törvényi szabályozása Magyarországon az 1912. évi LXIII. tv. 6. §-ában jelent meg, de ez még csak háború esetére vonatkozott.³ Az internálások ekkor, a Balkán-háború idején teljesen más jellegűek voltak, a külföldi állampolgárokat érintették és csak a háború idejére, a békeszerződés aláírásáig tartottak.⁴

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt keretében valósult meg.

² Csak a táborokba történő internálás intézményét és megvalósulását vizsgálom, a rendőrhatalom felügyelet, a házi internálás, valamint a kitelepítések nem képezik jelen tanulmány tárgyát.

³ 1912. évi LXIII tv. 6. §. Magyar Törvénytár 1912. 697. o.

⁴ Bővebben lásd: Balla Tibor: Török katonák internálása Ausztria-Magyarországon 1912–1913-ban. In: Hadtörténelmi közlemények 1998. 111. évf. 4. szám, 895-910. ill. 1913. évi XLIII. tv.

Az első világháború után azonban megváltozott az erről való gondolkozás, és új mérföldkőként megjelent a békeidőben való internálás lehetősége is, amit 1919-től kezdtek rendeletekkel szabályozni.⁵

A békeidőben való internálás történetének első magyarországi időszaka egybeesett a Tanácsköztársaságot követő Horthy-korszakkal. Az ezt követő új internálási időszak kezdete a második világháború kitöréséhez köthető. Magyarországon ekkor az internálások gyakorlatát a német szomszédság, majd a megszállás befolyásolta, amely nem szűnt meg a békeszerződés aláírásával sem.

A táborok következő, viszonylag jól elkülöníthető korszakának kezdő éve 1948, amikor megkezdődött a népi demokrácia számára veszélyes, vagy veszélyesnek gondolt és nyilvánított személyek rendőrhatalósági őrizet alá helyezése. Az internálás történetének második fontos mérföldkővét jelenti 1950, amikor az internálótáborok az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alárendeltségébe kerültek. Ez gyökeres változást hozott az internálás történetében és az internáltak életében is, mert átkerültek a Belügyminisztérium és a rendőrség fennhatósága alól a független hatóságként működő ÁVH-hoz. Ezt a korszakot a négy nagy ÁVH internálótábor: Recsk, Tiszalök, Kistarcsa és Kazincbarcika működése jellemzi. E táborok 1953-as bezárását követően három év szünet következett az internálások történetében.⁶

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején nem beszélhetünk internálásokról, mivel a forradalom néhány napja alatt ez kivitelezhetetlen volt, és az idő hiányában nem derült ki, hogy később lett volna-e erre politikai szándék.

A táborok következő korszakának kezdete az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése volt. Ekkor is egy új rendszer, a Kádár-rendszer igyekezett legitimálni magát, s a rendszerellenes vagy annak tartott erőket, ezek között hangsúlyosan a volt forradalmárokat, eltávolítani a közéletből internálással, vagy ahogyan akkor nevezték, közbiztonsági őrizettel, mindaddig, míg ügyüket nem lehetett bíróság elé vinni. E harmadik korszak

---

⁵ Az internálásról 1919 és 1922 között született belügyminiszteri rendeletek: 1919. évi 91.383., 1920. évi 4.352., 1920. évi 30.035., 1921. évi 13.920. és 1922. évi 3.000. Rendeletek Tára 1919. december 5. 1076., 1920. március 27. 674., 1920. június 17. 705., 1921. július 9. 557., 1922. február 10. 221. o.

⁶ E három év szünet a táborok bezárására vonatkozik, mert ez alatt az időszak alatt is történtek kényszerlakhely-kijelölések.

végét az 1960-as év jelentette, amikor egy rendelettel megszüntették az internálás intézményét.⁷

Az új hatalmi rendszerek nemcsak létrejöttükor néhány évig, hanem fennállásuk alatt végig, vagy megszűnésük előtt, hatalmuk védelmében is alkalmazhatták az internálást. A Horthy-korszak esetében az internáltak száma néhány év után radikálisan lecsökkent, s csak a világháború kezdete után indult ismét növekedésnek. A Rákosi-korszak volt az egyetlen, mely fennállása alatt végig alkalmazta az internálást és folyamatosan növekedett az internáltak száma. A Kádár-korszakban pedig néhány év után teljesen megszűnt a közbiztonsági őrizet. E korszak végén nyílt lehetőség a változtatásra, amit az akkori hatalomnak nem állt szándékában internálásokkal megtörni. Egyetlen 20. századi magyarországi politikai rendszerre sem volt jellemző, hogy csak megszűnése előtt, hatalma védelmében alkalmazta volna az internálás intézményét. S az 1989-es rendszerváltozás idején, annak demokratikus voltából kifolyólag már fel sem merült az internálás fogalma és lehetősége, nemhogy annak megvalósítása.

Mindhárom, a vezetője nevével fémjelzett korszakban a hatalomnak elég volt 4–5 év, hogy a vélt és valós ellenségeit internálásuk révén félreállítsa. Az internálások a Horthy-korszakban 1924-ben,⁸ a Rákosi-korszakban 1953-ban, míg a Kádár-korszakban 1960-ban zárultak. Ezen évek alatt az új hatalmak megdőltek, vagy megszilárdultak annyira, hogy a hatalomra veszélyt jelentő személyeket, ezek között a rendszerellenes eszméket hirdetőket is szabadon engedhették. A táborkból szabadulók többsége a bent töltött évek után óvatosabban és szűkebb körben fogalmazta meg nézeteit vagy fejtett ki bármilyen hatalomellenes tevékenységet.

Különbséget kell tennünk az internálások korszakait illetően abban is, hogy az adott rendszer saját maga számolta fel a táborkat, vagy valamilyen külső kényszer hatására szüntették meg azokat. A Rákosi-korszak végén egyértelmű, hogy a Nagy Imrét hatalomra juttató szovjet döntés az, amely az internálások felszámolását eredményezte, amit külső kényszer nélkül a rendszer önmagától nem tett – a szovjet függés miatt nem is tehetett – volna meg. A másik kettőnek viszont sikerült annyira megerősödni, és akkora legitimitációra szert tennie, hogy az internálásokat magától minimálisra csökkentse, illetve felszámolja.

---

⁷ 1960. évi 10. számú tvr. In: Magyar Közlöny 27. szám. 1960. április 1. 141. o.

⁸ Drucza Attila: „Buda-Dél-Dél-Buda.” In: Variációk: Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére, szerk.: Ötvös István, Piliscsaba, PPKE BTK, 2004. 263. o.

Összességében tehát a 20. századi magyarországi rendszerváltozásokat követő új politikai korszakokban mindegyik rezsim alkalmazta az internálás intézményét – amelyiknek ideje és politikai akarata volt rá –, a különbség a megvalósítás részleteiben rejlett.

AZ INTERNÁLÁS IDŐTARTAMA ÉS OKAI

Az internálás időtartamát tekintve különbségek vannak az egyes korszakok gyakorlatában. A Horthy-korszak kezdetén 1920-ban az internálás maximális ideje 6 hónap lehetett,⁹ amit ezt követően felül kellett vizsgálni, majd a következő évben ezt az időt 3 hónapra csökkentették.¹⁰ Azt azonban az ekkor készült rendeletek közül egyik sem szabályozta, hogy hány alkalommal lehetett azt meghosszabbítani.

Az internálás időtartama a második világháborút követően ismét 6 hónapban volt meghatározva, amit maximálisan 2 évre lehetett meghosszabbítani,¹¹ de ezt a Rákosi-korszakban nem tartották be, hiszen a háromszori meghosszabbítás helyett több mint két évet töltöttek az internáltak Recskén, Kistarcsán, vagy a külföldiek Tiszalökön, és a hadifoglyok Kazincbarcikán. S a legtöbben az egyik internálótáborból – jellemzően Kistarcsáról – kerültek át egy másikba.

Ezen internálások esetében a rendszer már a saját maga által hozott törvényeket szegte meg.

1956-ban az internálás maximuma szintén 6 hónap volt,¹² amit 30 nap múlva és 3 hónap múlva is felül kellett vizsgálni. Ekkor az internálást azért alkalmazták, hogy be tudják zárni azokat a forradalmárokat, akik ellen még nem tudtak vádat emelni, vagyis előzetes letartóztatásba még nem vehették őket. 1957-ben pedig kimondták a 6 hónapos időtartam meghosszabbításának lehetőségét.¹³

Jelentős különbségek voltak az egyes korszakok között abban is, hogy a társadalom mely része és miért tartozott az internálandó kategóriába.

---

⁹ 4.352/1920. Belügyminiszteri rendelet 25. §. Rendeletek Tára 1920. március 27. 674. o.

¹⁰ 13.920/1921. Belügyminiszteri rendelet. Rendeletek Tára 1921. július 9. 557. o.

¹¹ 81/1945. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ME rendelete, Rendeletek Tára 1945. 17-24. o., valamint Erdei Ferenc 138000/1945. bizalmas rendelete. Palasik Mária: *Bizalmas belügyminiszteri rendelet az internálásokról* (1945) Társadalmi Szemle, 1997. (52. évf.) 7. sz. 87-94. o.

¹² 1956. évi 31. sz. tv. erejű rendelet. In: Magyar Közlöny, 102. sz. 1956. december 13. 596. o.

¹³ 1957. évi 41. sz. tv. erejű rendelet 1. §. In: Magyar Közlöny, 77. sz. 1957. július 14. 464. o.

Ennek oka gyakran az adott rendszerrel ellentétes politikai meggyőződés és tevékenység volt, amelynek különböző változataira minden korszakból találunk példákat.

1942-ben: „Azért van internálva, mert nem németpárti, hanem angolpárti, de nem baj, majd csak szabadul és jaj lesz azoknak, akik őt internálták, ha majd fordul a helyzet.”¹⁴ Vagy nagyon hasonló eset az 1956-os forradalmat követően: „Az ellenforradalom alatt kommunistákat gyalázó kijelentéseket tett.”¹⁵ A Rákosi-korszakban bármi lehetett az internálás indoka, például elég volt lágy nyugati szellőket ígérni az időjárásjelentésben vagy az országúton majdnem összeütközni a Rákosit szállító konvoj egyik autójával.¹⁶ A különleges példák tárháza kimeríthetetlen.

Képezhette az internálás alapját a származás is, így került internálótáborokba a magyarországi zsidóság egy része külföldre szállítása előtt, internálták a kitelepítésre váró német állampolgárokat, valamint az osztályidegennek minősített társadalmi csoportok képviselőit is. Nemcsak politikai meggyőződés és származás alapján volt valaki internálható, hanem az életmódja miatt is. A Horthy-korszakban azokat is internálták, akik életvitelükkel negatívan befolyásolhatták környezetüket, így a munkakerülőket, prostituáltakat, csavargókat.¹⁷

AZ INTERNÁLÁS HELYSZÍNEI

Vannak olyan internálótáborok, melyek működése jellemezte az adott korszakot. A Horthy-korszak internálótáborai voltak: Kolozsvár, Varjúlapos, Ricse, Garany, Csörgő, Szigetszentmiklós, Kenyérmező, Somogytarnóca, Nagykanizsa, Kőszeg, Sárvár, Topolya, Kistarcsa, Kaposvár, Siófok, Dárda, Szabadka, Jászberény, Zalaegerszeg, Hajmáskér, Zsablya és Alag.¹⁸ Internálótábor működött még Barcsón, Mosonmagyaróváron, Ricsén, és a zsidók számára Budapesten a Rökk Szilárd utcai rabbiképző intézetben, a Csepel-szigeten, valamint a Magdolna és a Páva utcai zsinagógákban.¹⁹ Nem

¹⁴ ÁBTL 3.1.6 P 2266 Fehér István, Csendes Mihály vallomása. 18. o.

¹⁵ Szendrei Géza: *Kispesti internáltak 1957–1959*. Rejtjel, Budapest, 2009. 14.o.

¹⁶ Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: *„Állami titok” Internáló és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1963*, Budapest, 2012. 31. o.

¹⁷ 3.000/1922. Belügyminiszteri rendelet, 2. § b. Rendeleték Tára, 1922. február 10. 222. o.

¹⁸ Drucza Attila: *„Buda-Dél-Dél-Buda”*, 266. o.

¹⁹ Néhány táborról rendelkezünk bővebb információkkal, Kovács Tamás: *Az internálás mint rendészeti válasz állambiztonsági és államrendészeti kihívásokra 1919-1945 között*, Pécs

táborként működött, de jellemző volt erre a korszakra, hogy 1924-et követően az internáltakat a Mosonyi utcai Tolonházban helyezték el, továbbá tábor volt a második világháborút követően a komáromi Csillagerődben is, ahonnan dolgozni vitték az internáltakat, így a tokodi szénbányába küldtek 150 főt.²⁰

A Rákosi-korszak idején az ÁVH kezelésébe került internálótáborok közül négy: Recsk,²¹ Kistarcsa, Tiszalök és Kazincbarcika vált a leghírhedtebbé a kegyetlen bánásmód miatt. Ezeken kívül az ÁVH kezelésében volt még a sajóbábonyi és a bernátkúti tábor is, valamint hatósági internáló és munkatáborok működtek még: Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Kaposvár, Pécs, Esztergom, Tatabánya, Komárom, Ajka, Veszprém, Várpalota, Szekszárd, Tolna, Baja, Kecskemét, Székesfehérvár, Pestszentlőrinc, Gödöllő, Szentés, Szeged, Makó, Gyula, Szolnok, Berettyóújfalu, Debrecen, Nyíregyháza, Mátészalka, Sátoraljaújhely, Miskolc, Eger, Szikszó és Balassagyarmat területén, sokszor egy megyén belül több is.²²

A Kádár-korszak jóval kevesebb tábort működtetett. Kistarcsán és Tökölön helyezte el a közbiztonsági őrizetre ítéltet, ami hatalmas zsúfoltságot eredményezett.²³

A magyarországi internálótáborok közül Kistarcsának különleges szerep jutott. Ez az a tábor, amely összekapcsolja a magyarországi internálások történetét, mivel minden korszakban fogadott őrizeteket. Így a kistarcsai internálótábor történetében megjelenik a magyarországi internálások minden korszaka. Különleges helyzetét Budapesthez való közelségének is köszönhet, a gyűjtő- és szűrőtábor jelleg itt érvényesült leginkább, működésének évtizedei alatt több 10 ezren megfordultak itt. A tábor egyedülálló volt abban is, hogy nőket csak ide internálhattak.

A kistarcsai internálótábor a Horthy-korszakban nyitja meg kapuit először, ide hozzák a kommunistákat, de a csavargókat és a prostituáltakat is, majd a német megszállás előtt a zsidókat is ide gyűjtik, és a tábor történetéhez fűződik egy Németországba tartó vonat visszafordítása, ami az

---

Határőr Tudományos Közlemények XIII. szerk.: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán. Pécs, 2012. 431-443. o.

²⁰ MOL XXIX F 102 x. z 1009. 22. doboz. Őrizetesek és internáltak ügyei. 1945. október 29-ei levél.

²¹ Bővebben lásd pl. Böszörményi Géza: *Recsk*, Széphalom, Budapest, 2006.

²² Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok” *Internáló és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1963*, 48. o.

²³ Uo. 48. o.

akkori kistarcsai táborparancsnoknak, Vasdényei Istvánnak volt köszönhető.²⁴

A tábor történetének fontos határvonala az 1946-ban tervezett bezárása, aminek oka az elítéltek alacsony létszáma volt.²⁵ Ez meg is valósult, és egy évvel később, 1947. március 3-án itt létesítették a Magyar Államrendőrség I. Tanosztály-parancsnokságát, amely a tábor 1948-as újraindításáig működött.²⁶ A tábor és az internálások számának újbóli növekedését jelezte az, hogy 1949-ben Buda-Délről a kistarcsai táborba vitték az internáltakat.

Kistarcsa 1950. május 5-ei átvétele az ÁVH által nemcsak a tábor történetében volt fordulópont, hanem országosan is egy következő időszak kezdetét jelezte. Ez az időszak 1953. október 31-ig tartott, amikorra minden internálótábor, köztük a kistarcsai is kiürült. Ez fokozatosan valósult meg, általában ötösével, tízesével, húszasával engedték szabadon az őrizetben lévő személyeket, vagy állították őket bíróság elé, de az is előfordult, hogy egy-egy napon senki sem szabadult Kistarcsáról, illetve az is, hogy egy napon 77-en²⁷ szabadultak.

Az ezt követő három évben a rendőrség hasznosította az épületeket egészen 1956-ig, a tábor harmadik megnyitásáig. A kistarcsai internálótábor volt az egyetlen, melyet a korábbiak közül a forradalom leverését követően újra használatba vettek, majd néhány évvel később a kistarcsai, valamint a tököli tábor bezárása jelentette az internálások végét Magyarországon.

INTERNÁLÁS ÉS BÖRTÖNBÜNTETÉS KAPCSOLATA

Az internálás és börtönbüntetés kapcsolata több korszakban is kétirányú folyamat volt. Ennek egyik lehetséges módja, hogy a félreállítani kívánt személyt először internálták, és ezen idő letelte után, vagy közben vád alá helyezték, majd törvényesen elítélték. Egy példa 1942-ből: *„Kun Tatár Jenő gyanúsítottak szabadulására vonatkozó rendelkezés hozzá²⁸ megérkezett, s ennek alapján nevezett a táborból szabadon kell bocsátani. Mivel*

²⁴ ÁBTL 3.1.9. V 21681 Vasdényei István, Nyilatkozatok 8-47. o.

²⁵ Bank Barbara: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai a Történeti Levéltárban*, Trezor 3. A Történeti Hivatal évkönyve, Bp., 2004. 119. o.

²⁶ Kenedli Tamás: *A Budapesti rendészeti szakközépiskola és a rendőr tiszthelyettes-képzés története*. Hadtudományi Szemle, 2008. I. évf. 3. sz. 62. o.

²⁷ ÁBTL 4.1. A 505., 1953. évi jelentések különböző internálótáborokból. 1953. szeptember 22-ei jelentés. 120. o.

²⁸ Papp József m. kir. rendőr főfelügyelőhöz.

gyanúsított a járőr előtt is olyan kijelentést tett, hogy benti izgató kijelentéseit bárhol és bármikor hirdetni fogja, ezért nevezettet elfogta és aznap előzetes letartóztatásba helyezték.”²⁹

Az 1953-as amnesztia idején ez a folyamat tömegesen zajlott, ekkor összesen 5030 internált ügyét vizsgálták felül, közülük 578 főt terveztek bíróság elé állítani, vagyis az internálásban töltött évek után „törvényesen” is elítélni.³⁰

A folyamat fordítva is működött, nemcsak az internálás után lehetett valakit elítélni, hanem az elítélteket a börtönbüntetésük letöltése után is internálhatták. A Tanácsköztársaságot követően *„internálni lehetett mindazokat, ... akiket a bíróság elítélt és büntetésüket kitöltötték.”³¹* Az ötvenes években is tovább működött ez a gyakorlat, itt is volt, akit a letöltött szabadságvesztés után még internáltak. Ezt a gyakorlatot nevezték el visszakérésnek. *„A büntetésüket letöltött személyek közül az olyanokat, akiknek szabadon engedése állambiztonsági okból veszélyes ... felsőbb döntés alapján az ilyen veszélyes elemek internálva lettek.”³²*

Az 1956-os forradalmat követően viszont az internálás nem volt kétirányú folyamat, csak a börtönbüntetés előtt alkalmazták.

ÖSSZEGRZÉS

Abban, hogy minden politikai rendszer védi a saját hatalmát az azt megdönteni szándékozóktól, úgy, hogy a rendszerellenes – vagy annak nyilvánított – erőket és személyeket igyekszik félre állítani, a vizsgált korszakokban nem volt különbség.

Az internálás, mint lehetséges megoldás alkalmazásában, továbbá a megvalósítás módszereiben mutatkoztak meg az igazi eltérések. Az egyes rendszerek és korszakok között meglévő különbségeket mutatja például, hogy: a lakosság melyik részét, miért és mennyi ideig érintette az internálás

²⁹ ÁBTL 3.1.6. P 2266 Fehér István, Kun Tatár Jenőnek a kerepesi rendőrőrsön felvett vallomásához írt megjegyzés, 1942. június 2. 21. o.

³⁰ A többi internáltat a bizottság a következő kategóriákba sorolta: szabadulásra javasolva 2721 fő, szabadulása veszélyes 333 fő, külön felterjesztve 109 fő, további vizsgálatra 17 fő, külföldi állampolgár internált 112 fő, hozzátartozója külföldön él, hadifoglyok 1159 fő, elmemegfigyelőbe 1 fő. ÁBTL 4.1. A 505., 1953. évi jelentések különböző internálótáborokból. 1953. július 27-ei jelentés. 6. o.

³¹ Drucza Attila: *„Buda-Dél-Dél-Buda”* 262. o.

³² ÁBTL 4.1. A 505 1953. évi jelentések különböző internálótáborokból, Lőke Gyula jelentése, 1953. szeptember 5. 89. o.

intézménye; az adott rendszer betartotta-e legalább a saját maga által hozott törvényeket; megőrizte-e az emberek méltóságát, és csak a tettet büntette, vagy magát az embert is. Így az internálás megvalósításának módja, vagy éppen annak hiánya is jelzi egy-egy rendszer demokratikus voltának mértékét.

BORVENDÉG ZSUZSANNA¹

Egy államvédelmi alezredes szökése a kádári „liberalizmusból”

„Koper–Ankaran között szárazföldi és vízi határ húzódik. Itt leggyakrabban úszva, gumimatracon, gumicsónakban evezve, esetenként szárazföldön lépik át az olasz–jugoszláv határt. Az úszók kb. másfél óra alatt teszik meg az utat, általában Muggiában érnek partot. Az evezők távolabbról indulnak, ezért tíz-tizenkét órát eveznek. Éjszakai támpontként a trieszti világítótornyot veszik irányul, és így érnek partot. Szárazföldön lépik át a határt Koper és Ljubljana között Dékáninál. Itt balra bemenve az erdőbe hat kilométeres gyaloglás után Olaszországban az olajkutaknál érnek partot.”²

Az idézett mondatokat 1970. június 10-én írta egy operatív tiszt, akinek feladata volt, hogy az Olaszországból érkező leveleket ellenőrizve felderítse az oda irányuló „disszidálási” csatornákat. Munkáját elismerésre méltóan végezte, hiszen a 19 oldal terjedelmű jelentés minden apró részletre kiterjedően mutatta be, hogyan és milyen útvonalon, kiknek a segítségével lehet Jugoszlávia területéről – a hatóság éberségét kijátszva – átjutni az olasz határon. Az adatok összegyűjtése és a következtetések levonása precíz, a valóságnak megfelelő lehetett. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy egy hónappal később az operatív tiszt saját maga is úgy határozott, leellenőrzi a begyűjtött információk helyességét, és kihasználva tudását elhagyja a kádári Magyarországot. Jelen tanulmány egy belüleges tiszt fordulatokban gazdag szökésének és árulásának történetét mutatja be.

Hollósi Péter 1949-ben került a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságához,³ ahol a budapesti 72. számú postahivatalban (Baross tér

---

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. A tanulmány megjelenése a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0014, 'TEHETSÉGTÁMOGATÁS A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM KILENC TUDOMÁNYÁGÁBAN' c. projekt keretében valósult meg.

² Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (továbbiakban ÁBTL) 3.1.9. V-158131/3 Dr. Hollósi Péter: Olaszországba disszidált személyek levelezési tapasztalatai. 1970. június 10. 13. o.

³ A BM ÁVH-t nem sokkal később átszervezték. Az 1949. december 28-án megjelent 4.353/1949. MT. számú rendelet létrehozta a Belügyminisztériumtól függetlenített önálló főhatóságot, az Államvédelmi Hatóságot, amely 1950 és 1953 között létezett, ezért a továbbiakban ÁVH-ként említem.

11/c) dolgozott szigorúan titkos munkakörben.⁴ A 72. postán a külföldről érkező illetve oda tartó levelezések futottak át. Az itt fedésben dolgozó államvédelmis állomány feladata a levelek ellenőrzése és nyilvántartásba vétele volt.⁵ Hollósi korán árvaságra jutott, nagynénje nevelte fel. A háború alatt munkaszolgálatos volt, innen későbbi legjobb barátjával, Kelemen Lászlóval együtt szökött meg 1944-ben.⁶ A szovjet megszállás után azonnal belépett a Magyar Kommunista Pártba, és hamarosan a „párt öklének” nevezett Államvédelmi Hatóságnak (ÁVH) lett elkötelezett munkatársa. Eleinte levélválogató volt az ÁVH III/2 („K”-ellenőrzés vagy levélellenőrzés) osztályán,⁷ de karrierje gyorsan ívelt felfelé. 1951-ben már csoportvezető, majd alosztályvezető-helyettes lett, 1952 márciusától pedig ő vezette a III/2-b alosztályt, amely a külföldi levelek ellenőrzését végezte a 72. számú postán.⁸ Operatív tiszti iskolát végzett, az érettségit csak 1957-ben szerezte meg. Utána a korszak kommunista ideológiájából képezte ki magát felsőfokon a Marxista-Leninista Egyetemen. A tanulásba annyira belejött, hogy a hatvanas évek végére még a jogi diplomát is megszerezte.⁹ Személyi anyagait olvasva egy átlagos államvédelmis tiszt képe rajzolódik ki előttünk. Különösebb intellektussal nem rendelkezett, kicsapongó életvitele miatt magánéleti problémákkal küzdött; egészen az 1956-os forradalom kitöréséig a rendszer feltétlen híve volt, aki kifejezetten élvezte a munkakörében rá háruló feladatok elvégzését, és az ezzel együtt járó hatalmat.

A forradalom kitörése alapvetően megváltoztatta életét. Feltehetően gyenge idegzetű ember volt, akire a váratlan „felfordulás” és a forradalmárok bosszújától való félelem sokkolóan hatott. Október 30-ig a levélellenőrző osztály épületében tartózkodott,¹⁰ majd ekkor hazatért. Másnap, október 31-én a forradalmárok a lakásán letartóztatták, a Szabad

⁴ ÁBTL 2.8.1. 2097 Hollósi Péter fogyatéki anyaga. Minősítés. 1960. március 8.

⁵ A levélellenőrzés történetéről és módszereiről lásd Borvendég Zsuzsanna: „Ez nem spiclikedés, hanem felderítés.” A levélellenőrzés módszertana és szervezeti felépítése 1945–1962 között. *Betekintő* 2011/2. http://www.betekinto.hu/2011_2_borvendeg, letöltés ideje: 2013. április 20.

⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Kelemen László kihallatási jegyzőkönyve. 1970. augusztus 10. 15. o.

⁷ Az ÁVH szervezetéről lásd Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953) *Betekintő* 2009/2. http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi, letöltés ideje: 2013. április 20.

⁸ ÁBTL 2.8.1. 2097 Minősítés. 1960. március 8.

⁹ ÁBTL 2.8.1. 2097 Minősítés. 1968. március 5.

¹⁰ A forradalom kitörésekor a levélellenőrző osztály feltehetően a Csengery utcában működött.

Nép székházába vitték, és november 4-ig fogva tartották. A szovjet csapatok második támadását követően azonnal csatlakozott a szerveződő karhatalomhoz, és november 16-ig fegyveresen vett részt a forradalmárok ellen vívott harcokban.¹¹ November közepétől újra a Belügyminisztériumban dolgozott, segédkezett a levéllenőrzés újraindításában. A forradalom során a cenzúra épületeit – a belügy szémszögéből nézve – komoly kár érte. A postahivatalokat, valamint a központi objektumot is feldúlták a szabadságharcosok, a többszázezer nevet tartalmazó kartotékrendszer egy része megsemmisült, a lefoglalt levelek és másolataik eltűntek. A fedett állomány munkáját nem lehetett azonnal beindítani, hiszen a postahivatalok még egy ideig alkalmatlanok voltak arra, hogy helyiségeikben az államvédelem emberei biztonságban nyitogathassák a gyanúsak talált küldeményeket. Gondot jelentett a szétszéledt állomány is; az újjászerveződő titkosrendőrség komoly létszámhiánnyal küzdött, és a minisztériumba visszatért operatív beosztottakat jelentősen demoralizálta a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány ígérete a felülvizsgálatokra.¹² Az államvédelem a Belügyminisztérium II. Politikai Nyomozó Főosztálya név alatt állt fel újra, leigazolva szinte a teljes régi garnitúrát. Hollósi Péter is megmaradt alosztályvezetői státuszában a levéllenőrzésen, de nem a régi helyén. A külföldi levelek ellenőrzése helyett a technikai részleg irányítását bízták rá.

Hollósi nem érezte jól magát az új munkakörben, és bár komolyabb problémák ekkor még nem voltak vele munkahelyén, magatartása megváltozott. Családjának és barátainak azt mesélte, hogy a forradalom alatt megkínózták őt fogva tartói; környezete ennek tudta be furcsa viselkedését.¹³ A valóságban nem történhetett komoly atrocitás személye ellen, hiszen későbbi vallomásaiban erről már nem számolt be. Üldözési mániája 1962 után hatalmasodott el rajta, amikor az állambiztonsági apparátust újra átalakították. Ő ugyan nem járt rosszul a III-as Főcsoportfőnökség megszervezésével, hiszen visszakért régi helyére, a 72-es postahivatalba, de sok régi kollégájának – akik még a hírhedt ÁVO, ÁVH tagjaiként részt vállaltak a személyi kultusz azon bűneiben, amelyek az MSZMP szemében is bűnnek számítottak – távoznia kellett a szerv

---

¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-158131/2 Jegyzőkönyv dr. Hollósi Péter kihallgatásáról. 1972. március 29. 44. o.

¹² Baráth Magdolna: A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után. *Történelmi Szemle*, 2008/4. 535-563. o.

¹³ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Kelemen László tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1970. augusztus 10. 77. o.

kötelékéből. 1964-től folyamatosan foglalkozott vele a személyzeti osztály, mert a párt politikáját egyre élesebben bírálta nagyobb nyilvánosság előtt is, természetesen balról.¹⁴ Túlságosan liberálisnak tartotta a Kádár János vezette pártpolitikát, és egyre jobban félt attól, hogy rajta is számon fogják kérni a Rákosi-korszak törvénytelenségeit. Első felesége egyik vallomásában beszámolt arról, hogy férje azt gondolta, állandóan követik, telefonját lehallgatják. Lakását és autóját folyton ellenőrizte, egy ízben még televízióját is darabokra szedte, és a falakból a drótokat is kirángatta.¹⁵ 1967 januárjában egy fegyelmi eljárás következtében felmentették alosztályvezetői beosztásából.¹⁶ Továbbra is a külföldi levelekkel foglalkozó részleg munkatársa maradt, de munkájában is kifogások merültek fel ellene. Állítólag több figyeltetett személy levelét továbbengedte, ráadásul később az is kiderült, hogy unokatestvérének az Egyesült Államokból írt leveleit kiemelte a rendszerből, és eltüntette.¹⁷ 1968-ban kötött második házassága után rendeződni látszódott magánélete, de 1970 nyarán mégis váratlan elhatározásra szánta el magát.

A cenzúraosztályon a különböző országokból érkező levelek ellenőrzését különböző személyek, illetve csoportok végezték, akiknek feladata nem csupán abban merült ki, hogy ki kellett szűrniük a figyeltetett személyek küldeményeit, de a levelek tartalma alapján bizonyos időközönként összefoglaló értékeléseket is kellett írniuk feletteseiknek. Hollósi a Jugoszláviából érkező és oda tartó postát ellenőrizte, és 1970 júniusában azt a feladatot kapta, hogy írjon egy részletes beszámolót arról, milyen útvonalon szoktak a Jugoszlávián keresztül Olaszországba távozó magyarok átszökni a határon, és a túloldalon milyen táborokban biztosítottak nekik átmeneti szállást.¹⁸ Beszámolója annyira jól sikerült, hogy osztályvezetői dicséretben és 1500 forint jutalomban részesült érte.¹⁹ Minden bizonnyal nagy hatással volt rá is a jelentés összeállítása, mert hamarosan bejelentette, Jugoszláviába kíván utazni feleségével az éves szabadságára, ami ellen feletteseinek nem volt kifogása. Felesége vallomásából az is kiderül, hogy egyedül akart nyugatra távozni, ugyanis számított arra, neje nem kap

---

¹⁴ ÁBTL 2.8.1. 2097. Jelentés. 1967. január 19.

¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 dr. Hollósi Péterné tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1970. augusztus 17. 82. o.

¹⁶ ÁBTL 2.8.1. 2097. Jelentés. 1967. január 19.

¹⁷ ÁBTL 2.8.1. 2097. Határozat fenyítés kiszabásáról. 1968. november 8.

¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Jelentés dr. Hollósi Péter volt r. alezredes ügyében. 1970. augusztus 28. 150. o.

¹⁹ Uo.

engedélyt a délszláv országba való utazáshoz.²⁰ Július 9-re váltott magának jegyet egy Budapest–Split közötti menetrendszerinti buszjáratra, feleségét kész tények elé állítva. Az asszonyt váratlanul érte férje bejelentése, és igyekezett meggyőzni főnökeit, hogy maga is útra kelhessen. Miután megkapta az engedélyt, úgy egyeztek meg Hollósival, hogy egy nappal később repülővel utazik az asszony Dubrovnikba, és ott találkoznak. A férj azonban nyomtalanul eltűnt, Hollósiné néhány nappal később egyedül és értetlenkedve, tele aggodalommal érkezett vissza Budapestre.²¹

Hollósi hamarosan levelet küldött a latinai táborból feleségének és legjobb barátjának, Kelemen Lászlónak, amelyben beszámolt szökéséről. Nyomozás és tanúkihallgatások kezdődtek, amelyben megállapították, hogy „Dr. Hollósi Péter operatív beosztásából adódóan fontos állam- és szolgálati titkok birtokában volt. Megállapításunk szerint a szökés alkalmával szolgálati helyéről államtitkokat képező iratokat nem vitt el.”²² Iratok ugyan nem voltak nála, de tudása is elegendő volt ahhoz, hogy kínos helyzetbe hozza a magyar titkosszolgálatot: „Hollósi 1949. április 28-tól 1970. július 9-ig dolgozott az állambiztonság operatív szerveinél, ezért olyan módszerek, eszközök és azokkal kapcsolatos nyilvántartások, ügyviteli szabályzatok birtokában van, amelyek államtitkot képeznek. Ha ezek illetéktelenek tudomására jutnak, súlyosan veszélyeztetnék a BM munkáját.”²³

Távollétében a Budapesti Katonai Bíróság 1970. november 9-én halálbüntetésre ítélte,²⁴ amit a Legfelsőbb Bíróság 1971. március 10-én 12 évi szabadságvesztésre mérsékelte.²⁵ Ezzel az ügyet lezártnak tekintették, és csak a korántsem alaptalan aggodalom maradt a szerv részéről, hogy a Hollósi által ismert szolgálati- és államtitkok esetleg ellenséges hírszerző szervek tudomására jutnak. A volt ávós azonban nem találta helyét a szabad világban, és váratlan lépésre szánta el magát – nem kis meglepetést okozva ezzel a hazai állambiztonságnak.

Hollósi Péter 1972. február 11-én este leszállt egy Belgrádból érkező vonatról a Nyugati pályaudvaron. Első útja barátjához, Kelemen Lászlóhoz vezetett, akinek azzal indokolta hazajövetelét, hogy sok volt neki a polgári

---

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Dr. Hollósi Péterné tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1970. augusztus 10. 61. o.

²¹ Uo.

²² ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Jelentés dr. Hollósi Péter volt r. alezredes ügyében. 1970. augusztus 28. 151. o.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 Államtitok-szakértői vélemény. D. n. 27. o.

²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 A Budapesti Katonai Bíróság ítélete. 1970. november 9. 224. o.

²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-158131/1 A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítélete. 1971. március 10.

demokráciából, és mivel Magyarországon is el vannak nyomva a kommunisták, másnap jelentkezik a szovjet nagykövetségen, és szovjet állampolgárságot kér tőlük.²⁶ Barátja azonban jelentette a Belügyminisztériumnak hazatérését, így másnap, február 12-én előzetes letartóztatásba került.²⁷ A kihallgatások során elsősorban arra volt kíváncsi a III. Főcsoportfőnökség Vizsgálati Osztálya, hogy külföldi hírszerző szerv megbízásából került-e vissza Hollósi Budapestre, valamint arra, hogy milyen információkat adhatott ki a Belügyminisztériumról az ellenséges nyugati hatalmak számára.²⁸ Egy 1972. február 18-án keletkezett irat alapján könnyen rekonstruálható, milyen információk, adatok védelmét tartotta elsődlegesnek a belügy.²⁹ Leginkább attól tartottak, hogy a levéllenőrzési munka hiányosságainak kiszolgáltatásával sebezhetőbbé válik a magyar elhárítás. Hollósinak tudnia kellett arról, hogy ekkor a teljes levélforgalmat már csak az NSZK-ból, Ausztriából és Olaszországból érkező küldemények esetében ellenőrizték, a többi ország vonatkozásában csak a megfigyelt személyek leveleit emelték ki. De még a figyeltetett országok levelezése is csak akkor került teljes biztonsággal az államvédelem látókörébe, ha olyan városból érkezett, ahol menekülttábor létezett, vagy ha egy „disszidált” személy szerepelt feladóként. A belföldi levélforgalom ellenőrzése 1965 után még korlátozottabb volt. Főleg a röpcédulák felderítésére és kivonására szorítottak, sőt ezek közül is csak a Budapesten átfutó küldemények ellenőrzésére nyílt gyakorlati lehetőség. Gondot jelentett a nagyalakú küldemények ellenőrzése is: csak időszakonként, illetve konkrét személy megfigyelése esetén emelték ki a forgalomból. Ez annyit jelentett, hogy a nyugatról érkező folyóiratok postai úton való terjesztése szinte akadálytalanul megtörténhetett, az itthonról kifelé irányuló sajtótermékek feltartóztatása, illetve szűrése pedig tökéletesen reménytelen volt a szerv számára. Hollósi részleteiben ismerte az állambiztonság ráépülését a postára, a szigorúan titkos tisztek jelenlétét és azok kilétét, és tudott több társadalmi kapcsolatról is. De nem csak a levéllenőrzés szakmai titkait ismerte, hanem fel tudta vázolni a Belügyminisztérium szervezeti felépítését, és a III. Főcsoportfőnökség

---

²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158131/2 Feljelentő kihallgatásáról jegyzőkönyv. 1972. február 12. 12–13. o.

²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-158131/2 Határozat terhelte nyilvánításról és előzetes letartóztatás elrendeléséről. 1972. február 12. 15. o.

²⁸ A kihallgatási jegyzőkönyvek, amelyek alapján rekonstruálni lehet Hollósi Péter másfél éves külföldi tartózkodását, 1972. február 12 – április 22. között készültek. ÁBTL 3.1.9. V-158131/2. 29–238. o.

²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-158131/3. Javaslat. 1972. február 18. 235–238. o.

állományából is bőven adhatott meg neveket. Részleteiben ismerhetett más operatív osztály munkájából is titkos információkat, például a III/I. (Hírszerzés) Csoportfőnökség kezdeményezésére végzett „tévírányításos” anyagokkal kapcsolatos eljárást, ennek végrehajtásával hosszabb ideig meg volt bízva.³⁰ A III/IV. Csoportfőnökség (katonai elhárítás) is érdeklődött, milyen adatokat adhatott ki Hollósi az ő munkájukkal kapcsolatban.³¹ De leginkább nem is a fegyveres erők mozgásával vagy az operatív rendszerek védelmével összefüggő információk kiadása miatt aggódtak, hanem a Bíró József és Zobóki Sándor pilóták szökésével kapcsolatos adatok érdekelték őket. Bíró és Zobóki nagyjából fél év különbséggel egy-egy MIG-15-ös vadászgéppel elhagyta a magyar légeret, és Olaszországban landolt. Az operatív nyomozás során elrendelték a K-ellenőrzést, vagyis a leveleik figyelését, így Hollósi részletes információkkal rendelkezhetett a nyomozásról. Érdekelte a katonai elhárítást, hogy beszélt-e Hollósi a pilóták szökésének belüleges vonatkozásairól, illetve mit tudott meg róluk a menekülttáborban. Mindezek tükrében érthető a heteken keresztül tartó részletes kihallgatás, a fogdaügynöki hálózat felhasználása, amelyen keresztül napi szinten tájékoztottak a vizsgálatot vezető belüleges tisztek, mennyire őszinte Hollósi a vallató szobában. Vallomásai alapján röviden összefoglalom, mi történt vele szökése után, használható volt-e személye az amerikai titkosszolgálat számára, valamint mi készítette arra, hogy visszatérjen hazájába.

Hollósi már az olasz határ menti rendőrőrsön elmondta, hogy a magyar állambiztonságnál dolgozott cenzorként. Ezzel próbálta saját magára felhívni a figyelmet, mert úgy gondolta, olyan fontos személy lesz a nyugati titkosszolgálatok számára, aki külön elbírálást érdemel, és könnyebben kap letelepedési engedélyt is. Bár számításai nem jöttek be, a hatóságok figyelmét azért felkeltette. Az olasz szerveket elsősorban két dolog foglalkoztatta, Zobóki Sándor ügye, valamint az Itália földjéről érkező levelek ellenőrzésének módszere. Hollósi csak az utóbbiról tudott információval szolgálni. Az kifejezett derűtséget keltett az olasz rendőrök

---

³⁰ „Tévírányítás: a feladási hely megtévesztése a postai forgalom felhasználásával. Az egyik ország postai szolgálata azzal küldi át a másik országba a postai küldeményt, hogy azt tévesen továbbították oda. Így például bélyeggel ellátva úgy lehet levelet Ausztriába küldeni, mintha azt Belgiumban adták volna postára.” ÁBTL 4.1. A-3036/b Állambiztonsági értelmező kéziszótár. Összeállította Gergely Attila r. alezredes. BM Könyvkiadó, 1980. 186. o.

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-158131/3 Dr. Deák József r. ezredes elvtárs, BM III/1 Osztály vezetőjének! 1972. március 29. 216–220. o.

között, hogy Hollósi munkája során éppen a Jugoszlávia felől Olaszországba történő menekülési útvonalak feltérképezéséért volt felelős.

Az olasz hatóság a menekültek kihallgatásával tulajdonképpen „előszűrte” a vasfüggönyön túlról érkezetteket; igyekeztek megállapítani, hogy az amerikai titkosszolgálat számára érdekes lehet-e az illető. Hollósi belügyes múltja arra engedett következtetni, hogy olyan információkkal rendelkezhet, amelyeket felhasználhatnak a keleti blokk országai ellen. Az első kihallgatások után, július 29-én a Latina melletti menekülttáborba szállították át, ahol néhány nappal később egy civil ruhás amerikai kereste fel és szállította Rómába. Egy szállodai szobában két hírszerző tiszt várta, akik az amerikai hadsereg számára dolgoztak. Egyikük magyar anyanyelvű volt, a másik tisztről pedig kiderült, hogy maga is hasonló területen dolgozott, mint Hollósi, hiszen az ő kérdései célirányosak voltak, és arról árulkodtak, hogy jártas a postaforgalom ellenőrzésében.

A magyar anyanyelvű amerikai kihallgató Mr. Fay/Mr. Frei névre hallgatott (Hollósi vallomása bizonytalan volt a név tekintetében), akit a magyar államvédelem hamar azonosított. Adataik szerint ő dr. Kerekes László, az USA hírszerzésének aktív beosztottja volt, aki Frankfurtban élt és dolgozott. Feladata a magyar emigránsok kihallgatása, esetleges beszerzése, és a belügyminisztérium szerint többször sikerült is az amerikaiak számára dolgozó magyar disszidentet visszadobnia az országba.³² A magyar elhárítás már tíz évvel Hollósi szökése előtt is foglalkozott Kerekessel, igyekeztek közelébe férközni, és kompromittálni őt az amerikaiak előtt. 1960-tól foglalkoztatták informatorként korábbi főnökét, aki mellett Kerekes ügyvédjelölt volt 1945-től 1948-ig, emigrálásáig.³³ A köztisztviselőként álló ügyvédet 1958-ban kizárták az Ügyvédi Kamarából a forradalom idején tanúsított magatartása miatt, így munka nélkül tengette napjait.³⁴ A Belügyminisztériumtól állásígéretet kapott bizonyos ellenszolgáltatás fejében, amelyet el is vállalt, de különösebb hasznot nem tudott vagy nem akart hajtani a hatóságnak. Kapcsolatba lépett Kerekes családjával, megtudta frankfurti címét is, de kapcsolatfelvételük nem sikerült.³⁵ „Jogászt” 1964. május 19-én kizárták a

---

³² ÁBTL 3.1.9. V-158131/4 Összefoglaló jelentés dr. Hollósi Péter volt r. alezredes ellen indított bűnügyben. 1972. április 27. 218. o.

³³ ÁBTL 3.2.1. Bt-27 „Jogász”. Javaslat „Jogász” beszerzésére. 1961. december 14. 23–26. o.

³⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-27 Panasz az Ügyvédek Felülvizsgáló Bizottság Bp. XIII. ker. 706/1958. szám alatt meghozott határozata ellen. D. n. 50–52. o.

³⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-454 „Jogász”. Jelentés. 1962. január 9. 22–24. o.

hálózatból betegsége miatt.³⁶ A hírszerzésnek mégis sikerült Kerekes közelébe férkőznie, erről tanúskodik egy 1972. február 23-ai jelentés, amelyben a III/I. Csoportfőnökség 2. osztálya összefoglalta a magyar származású ügynök véleményét Hollósi személyéről.³⁷

A szökött cenzor minden tőle telhetőt megtett azért, hogy beavatott, fontos ember látszatát keltse kihallgatóiban. Rómából Frankfurtba szállították, ahol egy szállodai szobában kérdezték ki hosszú időn keresztül. Hollósi feltárta a levéllenőrzés menetét, beavatta az amerikaiakat a legapróbb részletekbe is. Pontos alaprajzot készített az Izabella utcai épületről, és a konspirált postahivatalokról. Előadta, milyen szempontok alapján ellenőrzik a leveleket, és hogyan lehet a legbiztonságosabb módon küldeményt eljuttatni magyarországi címre. Szervezeti ábrát rajzolt a Belügyminisztérium felépítéséről és felsorolta azokat a neveket, akiket ismert a III. Főcsoportfőnökségen belül. A többi operatív terület közül leginkább a hírszerzéssel kapcsolatos ismereteire voltak kíváncsiak, de érdemi információt nem tudott ezzel kapcsolatban mondani, mindössze arról tudott beszámolni, milyen munkakapcsolatban állt a cenzori osztály a hírszerzéssel. Az amerikai tiszt sokat foglalkozott azzal a lehetőséggel, hogyan lehet bélyegalbumokat vagy bármilyen nyomtatott kiadványt bejuttatni az országba, és minden bizonnyal nagy meglepetésükre szolgált Hollósi kijelentése, miszerint az ilyen jellegű küldemények ellenőrzésére egyáltalán nincs kapacitása a Belügyminisztériumnak. Megtudhatták tőle, hogy a Szovjetunió kérésére szovjet állampolgárok leveleit is szokták ellenőrizni, és azt is, hogy a cenzori osztály technikai felszereltsége kevésbé modern. Titkosírások és más módon – például vegyi úton – rejtett szövegek feltárására nincsenek eléggé felkészülve.

Az amerikai hírszerzés számára csalódás volt Hollósi személye. Azt várták volna tőle, hogy aktív belügyi alkalmazottként sokkal több gyakorlati haszonnal rendelkező információt fog átadni számukra. Hamar felmérték azonban, hogy a szökött alezredes mentális problémákkal küzd, üldözési mániája Frankfurtban sem hagyott alább. „A kihallgatások során dr. Kerekes kiszedett minden kiszedhető Hollósiból. Adatokat szerzett a levéllenőrzési osztály műszaki felszereléséről. Az osztály személyi összetételéről: 65 százalék nő, alig van köztük értelmiségi, viszont sok a zsidó. A szellem rossz, kevés az önzetlen ügyszeretet. Annál több a karriervágy, a fúrás, a protekcionizmus. Döntő szempont: ki kinek a férje, felesége, barátnője” – olvashatjuk a Kerekes mellett működő ügynök

³⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-27 Kizárási javaslat. 1964. május 19. 56. o.

³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-158131/3 Jelentés. 1972. február 23. 250–252. o.

jelentését az amerikaiak konklúziójáról.³⁸ Nem találták értékes informátornak, viselkedése miatt hamar meg kívántak szabadulni tőle. Kétezer német márkát fizettek számára szolgálataiért és visszaszállították a latinai táborba.

Miután Hollósi megértette, hogy az Amerikai Egyesült Államokba nem kap beutazási engedélyt, Olaszországban próbált menekültstátuszt nyerni, de befogadását itt sem vállalták. Kísérletet tett Svájjal, Svédországgal, Ausztráliával, de sehol sem fogadták a mániákus kommunistát tárt karokkal. Nem maradt más lehetősége, mint visszatérni hazájába. A menekülttáborban vásárolt egy hamis útlevelet egy csehszlovák állampolgártól, fényképet ragasztott bele, és útnak eredt Jugoszlávia felé. Mivel az eltelt több mint másfél évben nem tartott az otthoniakkal semmiféle kapcsolatot, nem tudott arról, hogy időközben második felesége is elvált tőle, ráadásul jogerős büntetőjogi bírósági ítélet van érvényben ellene.

A hazaérkezése utáni letartóztatásáról már szoltam; kihallgatása nyomban megkezdődött. A Belügyminisztérium számára hamar világos lett, hogy Hollósi- a jogos félelem ellenére - nem okozott komoly károkat a magyar államvédelemnek. Bár a szakértői vélemény szerint a „Hollósi Péter által az olasz és amerikai hírszerzőszervek részére közölt adatok különösen fontos államtitkot képeznek, kiszolgáltatásuk a Magyar Népköztársaságnak és a Belügyminisztériumnak súlyos hátrányt okozott”,³⁹ húszévnyi szolgálati idő után, alezredesi rangig eljutva sokkal részletesebb ismeretekkel rendelkezhetett volna az állambiztonság munkájáról, mint amennyiről tudomása volt.⁴⁰ Megnyugodhattak hát a vizsgálatot vezető tiszték, hiszen gyakorlatilag csak a levéllenőrző munka folyamatát közölte Hollósi az ellenséges hírszerzőkkel, legfeljebb annak hiányosságait tudták felhasználni az „imperialisták” a Magyar Népköztársaság ellen. A kihallgatások utolsó fázisában már nem is annyira az érdekelte a belügyet, mit mondott a szökött cenzor, hanem az, milyen információkat hozott magával a vasfüggönyön túlról. Megfordult a hírszerzés iránya, és a magyar szerv igyekezett minél többet megtudni az olasz, amerikai és német hírszerzés kapcsolati rendszeréről, a menekülttáborok elhelyezkedéséről, az emigránsok életéről. Hosszadalmas önvallomásokot írtak Hollósisal,

---

³⁸ Uo. 251. o.

³⁹ ÁBTL 3.1.9. V-158131/3 Szakértői vélemény. 1972. március 29. 132. o.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-158131/4 Javaslat dr. Hollósi Péter volt alezredes ügyében a nyomozás befejezésére. 1972. április 20. 205. o.

valamint részletes alaprajzokat rajzoltattak vele azokról a táborokról, ahol megfordult kintléte során.

1972. április 21-én a nyomozást lezárták és Hollósit átadták a Katonai Ügyészségnek azzal a kéréssel, hogy az ottani fogdában is biztosítsák ellenőrzését operatív technikával, vagyis a cella lehallgatásával és fogdaügynöki hálózat bevetésével.⁴¹ Ezt az óvatosságot az indokolta, hogy a tárgyalás során a titkosszolgálaton kívülálló hivatalos szervek is Hollósi közelébe férnek – azaz az igazságszolgáltatási rendszer –, és tudni akarták előre, hogy miről szándékozik beszélni Hollósi a bíróság és az ügyészség előtt. A tárgyalást 1972. július 31 és augusztus 4. között tartották meg; a Budapesti Katonai Bíróság halálbüntetést szabott ki, teljes vagyonek Kobzással.⁴² A Legfelsőbb Bíróság az 1972. október 6-án tartott fellebbezési tárgyaláson húsz év szabadságvesztésre enyhítette a végzetes elsőfokú ítéletet.⁴³

Hollósi Péter még ahhoz a korai állambiztonsági állományhoz tartozott, akiknek tudása, szakmai felkészültsége és általános intellektusa mélyen alatta maradt az elvárhatónak. Az ötvenes évek elejétől problémaként tartották számon, hogy a levélellenőrzésen dolgozó államvédelmis alkalmazottak még az állomány átlagánál is gyengébb képességekkel rendelkeztek. Ami gondot okozott a feladatok elvégzésénél, komoly előnyt jelentett Hollósi szökésénél. Hiába „nyitotta ki a száját” a cenzor, hasznát nem tudott húzni belőle az ellenséges tábor hírszerzése, hiszen alkalmatlan volt komolyabb összefüggések ismertetésére, az általa húsz éve szolgált szerv munkájának átlátására. Hollósi ügye azt is megmutatta, hogy más területen sem állt a hatóság feltétlenül a helyzet magaslatán, ugyanis a körözés alatt álló volt belügyes tiszt 1972 februárjában egy monacói herceg nevére kiállított és primitív módszerekkel hamisított útlevelel lépett be az országba, anélkül, hogy ez bárkinek szemet szúrt volna...

Hollósi Péter szökésének és visszatérésének teljes történetét sajnos még nem ismerhetjük, mint ahogy azt sem, pontosan mennyi időt töltött az azóta elhunyt egykori államvédelmis a fegyház falai között. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őrzi a rá vonatkozó vizsgálati anyagokat, azonban a neve alatt szereplő operatív dosszié még nem került a levéltár kezelésébe. Amennyiben egyszer ez az anyag is kutathatóvá válik, elképzelhető, hogy a kémelhárítás vagy a hírszerzés szempontjából

---

⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-158131/4 Szolgálati jegy. 1972. április 21. 184. o.

⁴² ÁBTL 3.1.9. V-158131/4 A Budapesti Katonai Bíróság ítélete. 1972. augusztus 4. 263. o.

⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-158131/4 A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítélete. 1972. október 6. 333. o.

fontosnak talált információk még színesíteni fogják a fent ismertetett eseményeket.